

Osnovna šola Polje

RAZISKOVALNA NALOGA

OPUSTELA SLOVENSKA VAS VRŠIČ

ETNOLOGIJA

Avtorja:

Domin Flisar, 8. a

Svit Rutar, 8. a

Mentorica:

mag. Polona Theuerschuh

Ljubljana, 2020/2021

ZAHVALA

Rada bi se zahvalila vsem učencem OŠ Polje, ki si so vzeli čas in odgovorili na najin vprašalnik, prav tako bi se rada zahvalila tudi vsem odraslim anketirancem, ki so reševali anketo. Njihova pripravljenost za sodelovanje nama je bila v pomoč pri izdelovanju raziskovalne naloge.

Zahvaljujeva se gospe Mateji Hrvatin Kozlovič, saj si je vzela nekaj svojega dragocenega časa in odgovorila na vprašanja, ki sva ji jih zastavila.

Zahvaljujeva se gospe Edi Benčič Mohar, zaposleni na Zavodu za kulturno dediščino Piran, za izčrpen odgovor.

Za sodelovanje se zahvaljujeva tudi Alešu Bržanu, županu Mestne občine Koper.

Najbolj pa bi se rada zahvalila najini mentorici mag. Polona Theuerschuh. Brez njene pomoči ne bi uspela izdelati naloge. Taka raziskovalna naloga zahteva veliko dela in časa. Zahvaljujeva se ji za usmerjanje pri nalogi, potrpežljivost in za veliko časa, ki nama ga je namenila.

Za pomoč in podporo se zahvaljujeva tudi svojim staršem.

Domin Flisar in Svit Rutar

POVZETEK

V raziskovalni nalogi sva se ukvarjala s problematiko opustelih vasi v Sloveniji. Zanimala naju je njihova zgodovina, arhitektura in infrastruktura. Ker je opustelih vasi v Sloveniji trenutno 57, sva izbrala eno, ki sva jo podrobneje raziskala. To je vas Vršič v slovenski Istri.

Vasi sodijo v nepremično kulturno dediščino, ki je del naše kulturne identitete, saj priča o stoletjih bivanja naših prednikov na tem območju: o njihovem gospodarjenju, stanovanjski kulturi, socialnem življenju, graditeljskem znanju... Nepremična kulturna dediščina ima veliko prostorsko vrednost.

Naselje Vršič se v registru nepremične kulturne dediščine vodi kot Truške – zaselek Vršič. Za Vršič je določen varstveni režim, ki določa, da se varuje značilna silhueta naselja. Varujejo se višinski in tlorisni gaberiti. Novogradnje v naselju niso možne. Pri obnovi stavb je treba paziti, da se ne spremni njihova podoba.

Stavbarstvo v Vršiču je preprosto. Za gradnjo so uporabljali peščenjak in hrastov les. V naselju naletimo na številne značilne stavbne elemente, kot so kamnito tlakovana dvorišča, vodnjaki, zunanje stopnice z baladurji, spahnjence ali kavade.

Poskušala sva ugotoviti glavne razloge za opustelost vasi Vršič in ugotoviti, na kakšen način bi lahko vas ponovno oživili.

V okviru raziskovalne naloge sva sestavila dve anketi, eno za odrasle in eno za učence. Zanimalo naju je, kaj anketiranci menijo o problematiki opuščeni vasi, ali vedo koliko jih je in kaj menijo, kakšni so razlogi, da so vasi opuščene.

Ugotovila sva, da se anketiranci zavedajo, da so vasi pomemben del naše stavbne dediščine, vendar pa jih večina še ni obiskala take vasi. Večina anketirancev je bila mnenja, da bi vasi lahko ponovno oživili, če bi vasi imele ustrezno infrastrukturo.

Iz intervjujev sva izvedela, da je razlog, da je vas Vršič opustela, ker so se prebivalci odselili, vsaka hiša pa ima več lastnikov, ki se ne morejo dogovoriti o prodaji.

1 UVOD

Kulturna dediščina je vsa tista človeška ustvarjalnost, ki je nastala mimo lastnega delovanja narave ali iz nje. Torej imamo pri kulturni dediščini opraviti z najrazličnejšimi stvaritvami človeka. H kulturni dediščini spadajo viri in dokazi zgodovine in kulture ne glede na njihov izvor, razvoj in ohranjenost.

Pomemben del kulturne dediščine je stavbna dediščina. Med stavbno dediščino sodijo tudi hiše v slovenskih vaseh.

V Sloveniji je 57 opustelih vasi – vasi, ki so jih zapustili vsi prebivalci. Mlajši so se odselili, starejši pa pomrli.

Slovenske vasi sodijo v našo snovno in stavbno dediščino in so zato pomembne za ohranjanje slovenske kulturne dediščine, saj je v njih najti sledov preteklih in sedanjih rodov.

Vasi so bile glavna oblika naselij skozi zgodovino, a z industrializacijo in urbanizacijo se je zmeraj bolj večal pomen mest. Zaradi tega razloga je prišlo do preseljevanja mlajših generacij v mestno okolje. Le starejši so ostali v vaseh, a ko so le-ti pomrli, so vasi postale opustele.

Za raziskovalno nalogo odločila zato, ker se nama zdi ta kulturna dediščina pomembna, in sva hotela o njej več izvedeti.

Odločila sva se, da o tej temi povprašava tudi učence in odrasle anketirance, zato sva sestavila anketni vprašalnik.

2 OPUSTELE SLOVENSKE VASI

Po podatkih statističnega urada Republike Slovenije je 1. 1. 2020 2.095.861 prebivalcev Slovenije živelo v 5.978 naseljih, 57 naselij pa je bilo brez prebivalcev.¹

Največ naselij brez prebivalcev je bilo v občini Kočevje – kar 16. V letu 2019 je brez prebivalcev ostalo še naselje Rogla v občini Zreče; 1. januarja 2019 je to naselje še imelo tri prebivalce, na začetku leta 2020 pa nobenega več.²

Občina Kostel pa je občina z največ vasmimi, v katerih živi najmanj prebivalcev. V 15 vaseh živijo največ štirje prebivalci.³ Ker gre večinoma za starejšo populacijo, bodo najverjetneje tudi te vasi počasi postale prazne, saj bodo starejši prebivalci umrli, mladi pa se ne bodo priselili, če ne bo zaposlitev, šol, vrtcev, trgovin...

2.1 Razlogi za opustele vasi

Vas je podeželsko naselje, ki je izrazito agrarnega značaja ter nima pomembnejših upravnih, političnih in drugih funkcij, dejavnosti in ustanov. Manjše naselje od vasi je zaselek, medtem ko sta večja trg in mesto.

Vasi so bile poglavitna oblika naselij skozi zgodovino človeštva do industrijske revolucije, z industrializacijo in urbanizacijo se je zmeraj bolj večal pomen mest.⁴ Z večanjem pomena mest je prišlo do množičnega preseljevanja mlajših generacij vaškega prebivalstva v mestno okolje.

¹ Prebivalstvo po naseljih, podrobni podatki Slovenija 1. 1. 2020. Pridobljeno 22. 12. 2020 s <https://www.stat.si/statweb/News/Index/8857>

² Prebivalstvo po naseljih, podrobni podatki Slovenija 1. 1. 2020. Pridobljeno 22. 12. 2020 s <https://www.stat.si/statweb/News/Index/8857>

³ Fajfar, S. 11. 7. 2019. Ljudje so odšli za delovnimi mesti. Pridobljeno 22. 12. 2020 s <https://www.delo.si/novice/slovenija/ljudje-so-odsli-za-delovnimi-mesti/>

⁴ Vas. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://sl.wikipedia.org/wiki/Vas>

V mnogih vaseh so ostali le starejši prebivalci. Ko so prebivalci preminili, so vasi ostale prazne. Veliko prebivalcev je vasi zapustilo po vojni, ko je vladala lakota, zato so se ljudje začeli množično preseljevati v večja mesta.⁵

V nekaterih slovenskih vaseh (na Kočevskem) je bilo prebivalstvo v večini nemško, tretji rajh pa je med vojno vse Nemce na okupiranih območjih pozval naj se preselijo v zavarovan teritorij tretjega rajha. Kočevska zato prednjači v številu opustelih vasi – vasi brez prebivalcev.⁶

Dr. Janez Nared z Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU opozarja, da se v zadnjih letih število prebivalstva povečuje v zaledjih večjih mest, praznijo pa se celotne regije: Pomurje, Koroška, Posavje, Zasavje, velik del meje ob Hrvaški, celotno Posočje oziroma skoraj celotna Goriška. V še posebej slabem položaju so obmejna in hribovita območja.⁷

V zadnjih desetletjih eden od pomembnih razlogov za opustele vasi ni le pomanjkanje delovnih mest, pač pa neustrezna infrastruktura. Osnovna infrastruktura; ceste, kanalizacija, vodovod – so eden od pogojev razvoja.⁸ Krajev, iz katerih se ljudje izseljujejo, ni skupno ne le pomanjkanje delovnih mest, ampak slabša prometna infrastruktura, slabša pokritost s hitrim internetom, slabša pokritost z mobilnimi signali, slabša dostopnost do zdravnika in bolnišnic, slabša dostopnost do tako običajnih stvari, kot so poštna storitve, bankomat, trgovina.⁹ Če bi v vasi hoteli privabiti mlade, ki si želijo ustvariti ali so si že ustvarili družino, pa so zagotovo pomembni dejavniki bližina vrtca, šole in trgovine.

Vasi se praznijo počasi, tiho in umirajo na obroke.

⁵ Opustele vasi. Pridobljeno 29.12.2020 s:

https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&id=657

⁶ Kočevarske opustele vasi. Pridobljeno 27.12.2020 s: <http://www.kocevarskevasi.si/si>

⁷ Fajfar, S. 2019. Umiranje vasi na obroke. Pridobljeno 12. 12. 2020 s

<https://www.delo.si/mnenja/komentarji/umiranje-vasi-na-obroke/#!>

⁸ Ljudje brez sosedov: problematika praznih vasi. Pridobljeno 22. 12. 2020 s

<https://old.delo.si/novice/slovenija/ljudje-brez-sosedov-problematika-praznih-vasi.html>

⁹ Fajfar, S. 2019. Umiranje vasi na obroke. Pridobljeno 12. 12. 2020 s

<https://www.delo.si/mnenja/komentarji/umiranje-vasi-na-obroke/#!>

2.2 Predstavitev dveh vasi

Kot primer vasi sva se odločila opisati dve, opustelo vas Slapnik in vas Abitanti, ki je bila opustela, vendar se v zadnjem času vanjo vrnilo življenje.

2.2.1 Slapnik

Slapnik je vasica ki leži v bližini Gorice, v njej je več kot 15 hiš. Leži v Občini Brda. Leži na nadmorski višini 360 metrov in zavzema 160 hektarjev.¹⁰

Slapnik je bil v svojih najboljših časih najpremožnejša vas v Brdih, o čemer pričajo tudi značilnosti bogatega stavbarstva, predvsem so zanimivi arhitekturni detajli. Mednje kajpak sodijo tudi razvaline, ki si jih je že zdavnaj prilastil neukročen bršljan.

Slika 1: Vas Slapnik

¹⁰ Slapnik, Brda. Pridobljeno 3.1.2021 s: https://sl.wikipedia.org/wiki/Slapnik,_Brda

Slapnik, izrazito kmečko naselje s prekrasnim razgledom na briške griče, je popolnoma opuščen in izpraznjen že desetletja, kmalu po drugi svetovni vojni so se Slapenci, ki so pridelke iz sadovnjakov in vinogradov ter najboljši kostanj prodajali po Italiji, razselili najprej v večja mesta na Goriškem in na Koprsko ter po svetu (tudi v Avstralijo).¹¹

V vasi Slapnik že več kot 35 let ne živi nihče. V Sloveniji je kar 57 zapuščenih vasi, za katere večinoma ne ve nihče in jih tudi nikoli nihče ne obišče. Zapuščena vas Slapnik je izjema, saj se je v začetku leta 2019 začelo govoriti, da bodo v vasi snemali svetovno znani resničnostni šov. Mediji so začeli pisati o tem in vse več ljudi se je odločilo, da obišče to zapuščeno, vendar lepo in zanimivo vasico v Goriških brdih.¹²

Slika 2: Hiša v vasi Slapnik

Zaradi svoje posebne lege in urbanistične zasnove ter nekdanjega načina življenja je Zavod za varovanje kulturne dediščine Slapnik ovrednotil kot edinstven primer naselja.¹³

¹¹ Miko, K. Vas Slapnik: kdo ga v resnici prodaja in kdo kupuje? Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://onaplus.delo.si/vas-slapnik-kdo-ga-v-resnici-prodaja-in-kdo-kupuje>

¹² Zagorc, T. Slapnik – čudovita zapuščena vasica v Goriških brdih. Pridobljeno 22. 12. 2020 s <https://www.tomazgorec.si/slapnik/>

¹³ Husejnović, K. Kaj se bo zgodilo z vasico Slapnik, če projekt TV obnove propade? Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://www.24ur.com/novice/slovenija/obnova-vasi-slapnik.html>

Slapnik je naselbinski spomenik lokalnega pomena, razglašen z odlokom leta 1985. Kakršnikoli posegi v kulturni spomenik morajo ohranjati varovane sestavine spomenika.

Za posege v kulturnem spomeniku pa je po zakonu potrebno pridobiti kulturno varstvene pogoje in kulturno varstveno mnenje oziroma soglasje. Investitor mora zato izdelati dokumentacijo, iz katere je razviden sam poseg na spomeniku, tudi izvedba detajlov (načrti, popisi del, uporaba materialov in podobno).¹⁴

Vas Slapnik je arhitekturno zelo zanimiva in edinstvena v Sloveniji. Bila je zgrajena premišljeno. Postavljena je na sončnem pobočju, zato je zavarovana pred neugodnimi vremenskimi vplivi. Vasico obdajajo obdelovalne oziroma kmetijske površine. Nekoč je bila vas Slapnik ena bogatejših vasi v Brdih. Vaščani so služili predvsem z vinogradi in kostanjem.

Prebivalci so vas postopno začeli zapuščati po drugi svetovni vojni. Dodatno izseljevanje je leta 1976 povzročil potres. Ker je vas precej odmaknjena, pogoji za kmetijstvo pa so postali nekonkurenčni, je vas od zadnje četrtine 20. stoletja povsem zapuščena.

O tem, kako premožna je bila vas, danes pričajo le še ruševine z oblikovnimi elementi in detajli na še obstoječih objektih, kot so kamnoseški detajli, kamniti tlaki, izpahnjena ognjišča (žbatafurji) in lesene značilnosti (glave špirovcev, vhodna vrata, ganki). V najboljših časih je v Slapniku živelo osem družin: Lajnarji, Guocarji, Hrasti, Čežerini, Medarji, Skalarji in Grbuni. (vir: ZVKDS)¹⁵

Projekt obnove vasi Slapnik zaradi težav pri dobivanju ustreznih soglasij ni bil izveden. Bo vas prepuščena pozabi?

¹⁴ Husejnović, K. Kaj se bo zgodilo z vasico Slapnik, če projekt TV obnove propade? Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://www.24ur.com/novice/slovenija/obnova-vasi-slapnik.html>

¹⁵ Husejnović, K. Kaj se bo zgodilo z vasico Slapnik, če projekt TV obnove propade? Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://www.24ur.com/novice/slovenija/obnova-vasi-slapnik.html>

2.2.2 Abitanti

So obmejno gručasto istrsko naselje v Mestni občini Koper. Vas je sestavljena iz ene same istoimenske ulice Abitanti. Zaradi odročnosti vasi se je prebivalstvo izselilo predvsem v obmorska istrska mesta.¹⁶

Slika 3: Obnovljena hiša v Abitantih

Ležijo v jugovzhodnem delu Šavrinskega gričevja, na slemenu nad dolino potoka Malinske, ob državni meji s Hrvaško. Celotna vas je od leta 1987 razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena in je uvrščena v slovenski Register nepremične kulturne dediščine (naselbinska dediščina).¹⁷

Ime kraja izvira iz latinske besede habitatores, ital. abitanti s pomenom 'prebivalci'. Kraj naj bi namreč Benečani naselili s priseljenci in begunci iz Dalmacije in Bosne, ki so v XVII. stoletju od tam bežali pred Turki. V starih listinah se kraj v letih 1763–1787 omenja kot Obitanti.¹⁸

¹⁶ Ivančič, Miloš (2014). Abitanti so v Istri. Lipa, Koper. (30.12.2020)

¹⁷ Abitanti. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://sl.wikipedia.org/wiki/Abitanti>

¹⁸ Abitanti. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://sl.wikipedia.org/wiki/Abitanti>

Slika 4: Abitanti

Ohranila se je tudi legenda, da naj bi istrski kmet Perič hotel v eni od okoliških vasi zgraditi hišo, vendar mu tega niso dovolili. Zato je odšel na tako imenovano nikogaršnjo zemljo, kjer naj bi zasadil svoj kramp (pikon) in dejal: »Tu čemo abitat!« (tu bomo prebivali). Po tej izjavi naj bi kraj dobil ime Abitanti.¹⁹

Vas obkrožajo njive in gozdovi, ki se raztezajo v dolino Malinske. Abitante odlikuje tudi odlična lega za vinograde, oljčnike, nasade fig, češenj, nektarin, breskev in ostalega sadja, ki ga domačini tu pridelujejo z ljubeznijo. V vasi najdemo tudi bele murve, ki so zaščitni znak kraja, saj so se tukajšnji prebivalci ukvarjali s sviloprejkami, danes pa so edini dokaz nekdanje dejavnosti murvina drevesa. Abitanti se ponašajo tudi z dvema zaščitena 150 let starima trtama avtohtonega abitantskega refoška.²⁰

V vasi je vidna značilna istrska arhitektura s kamnom in suho zidavo. Kamnite stavbe z bogatimi arhitekturnimi elementi, predvsem baladurji, naj bi nastale v 19. stoletju.

¹⁹ Abitanti. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://sl.wikipedia.org/wiki/Abitanti>

²⁰ Vas, ki se ne preda – Abitanti. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://ekopercapodistria.si/nasi-kraji/vas-ki-se-ne-preda-abitanti/>

Dvorišča so kamnito tlakovana. V vasi je tudi vodnjak iz leta 1909, ki so ga obnovili med drugo svetovno vojno. Zanimivost vasice je tudi ta, da nima cerkve, ampak le kapelico.²¹

Istrska arhitektura, kjer prevladujeta kamen in suha zidava, kaže na to, da so ljudje z lastnimi rokami in brez veznega materiala gradili hiše, ki danes predstavljajo bogato kulturno dediščino. V vasi najdemo tudi 500 let star hrast. Poleg tega čudovitega velikana je v vasici tudi 14 "šteren", ki so v preteklosti vas oskrbovale z vodo.²²

Slika 5: 500 let star hrast v Abitantih

Nekoč je v vasi živel 150 ljudi. Po vojni pa so začeli prebivalci vas zapuščati. Zadnja prebivalka je umrla leta 2002. Vas je samevala do leta 2010, ko so jo začeli oživljati. V Abitante se je poleg 10 prebivalcev leta 2014 vrnil tudi boškarin (avtohtono istrsko govedo).²³

²¹ Abitanti. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://visitkoper.si/o-kopru/koprsko-podezelje/abitanti/>

²² Vas, ki se ne preda – Abitanti. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://ekopercapodistria.si/nasi-kraji/vas-ki-se-ne-preda-abitanti/>

²³ Vas, ki se ne preda – Abitanti. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://ekopercapodistria.si/nasi-kraji/vas-ki-se-ne-preda-abitanti/>

2.3 Kako privabiti ljudi v zapuščene vasi

Ko razmišljamo o uporabi zapuščenih vasi se lahko izkaže, da so tiste lastnosti lokacije, ki so zapuščanje pospeševale ali ga sprožile, zdaj lahko obravnavane kot prednosti in pripomorejo k razvoju kraja.²⁴

Vasi, ki so oddaljene od večjih krajev, od infrastrukture in industrije, imajo pa lepe naravne danosti, so lahko danes tiste, ki vabijo ljudi, da pobegnejo iz vsakdana v naravo.

Možnosti, da vasi ponovno oživijo, se kažejo v razvoju:²⁵

- raznih dejavnostih, aktivnostih (npr. kulturni, športni, etnološki dogodki),
- razvoju turizma,
- ponudbi rekreacije (pohodništvo, kolesarstvo, ...),
- muzejih na prostem,
- gradnje posebnih institucij (npr. doma za starejše, mladinskega centra, raziskovalnega centra, ...)
- ponovni naselitvi.

Pri tem, kaj lahko umestimo v ta prostor, pa nas mora voditi načelo, da prostor ohranimo in ne uničimo.

Privabimo jih lahko tako, da organiziramo izlete, pohode, razne aktivnosti in dogodke. Poleg tega lahko vključimo obiske teh vasi v celodnevne izlete. Obiskovalce lahko privabimo tudi s slikami in dobrimi opisi vasi, ki so predvsem pozitivni in resnični.

Primer poskušanja oživljanja zapuščenih vasi je Slapnik. Pisanje časopisov je nenadoma pritegnilo radovedneže. Pisali so o prenovi vasice na severu Brd, ki je brez prebivalcev že desetletja, saj so vaščani že kmalu po drugi svetovni vojni začeli odhajati v mesta na Goriškem in Koprskem, pa tudi v Ameriko in Avstralijo.²⁶

²⁴ Štajdohar, T., Golobič, M. Prostorski pogoji za oživljanje opuščeni kočevarskih vasi . Pridobljeno 22. 12. 2020 s <https://www.urbani-izziv.si/Portals/urbaniizziv/Clanki/2015/Prostorski%20predlogi.pdf>

²⁵ Štajdohar, T., Golobič, M. Prostorski pogoji za oživljanje opuščeni kočevarskih vasi . Pridobljeno 22. 12. 2020 s <https://www.urbani-izziv.si/Portals/urbaniizziv/Clanki/2015/Prostorski%20predlogi.pdf>

²⁶ Kako oživiti kraje, ki so jih vsi zapustili. Pridobljeno 30. 12. 2020 s <https://svetkapitala.delo.si/ikonomija/kako-oziviti-kraje-ki-so-jih-vsi-zapustili/>

2.4 Slovenska vaška arhitektura kot del naše kulturne dediščine

Beseda dediščina ima pri nas že dolgo zgodovino. V zadnjem četrtnetju 20. stoletja pa se je uveljavila raba, ki se nanaša na kulturno in naravno dediščino.

Slovenska zakonodaja deli dediščino na naravno in kulturno dediščino. Taka delitev je smiselna, čeprav je velik del naravne dediščine obenem tudi kulturna dediščina.

Naravno dediščino stroka deli na:²⁷

- geološke tvorbe in nahajališča mineralov ter fosilov,
- krajinska območja,
- geomorfološko,
- hidrološko,
- botanično,
- gozdno,
- zoološko in
- oblikovano naravo.

Kulturna dediščina so viri in dokazi človeške zgodovine in kulture, ne glede na njihov izvor, razvoj in ohranjenost (snovna, materialna dediščina) ter s tem povezane kulturne dobrine (nesnovna in nematerialna dediščina).

Kulturno dediščino lahko delimo na:

a) Snovno (materialno) dediščino, kamor spadajo posamične stavbe, skupine stavb, območja, predmeti in zbirke predmetov.

²⁷ Trbuc, P. 2010. Predmeti tehniške dediščine v funkciji pridobivanja novih znanj in stališč. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za naravoslovje in matematiko, Oddelek za tehniko.

b) Stavbno dediščino, kamor so vključene stavbe, vključno s pripadajočimi napeljavami, okrasjem, opremo in pripadajočimi zemljišči, drugi grajeni sestavi, naselja ter njihovi deli in prostorske ureditve, tudi če so izoblikovane iz naravnih prvin.

Podrobneje stavbno dediščino delimo na:

- stavbe; vse stavbe ali grajeni sestavi, ki imajo izrazit zgodovinski, arheološki, umetniški, znanstveni, družbeni ali tehniški pomen;
- skupine stavb; enovite skupine mestnih in podeželskih stavb, ki imajo izrazit zgodovinski, arheološki, umetniški, znanstveni, družbeni ali tehniški pomen in so medsebojno dovolj povezane, da sestavljajo prostorsko določljive enote;
- območja; skupne stvaritve človeka in narave, torej površine, ki so delno zazidane, dovolj prepoznavne in enovite, da so prostorsko določljive in ki imajo poseben zgodovinski, arheološki, umetniški, znanstveni, družbeni ali tehniški pomen.

c) Arheološka dediščina so vse ostaline, predmeti in vsakršni človeški sledovi iz preteklih obdobij na površju, v zemlji in vodi, katerih ohranjanje in preučevanje prispevata k odkrivanju zgodovinskega razvoja človeštva in njegove povezanosti z naravnim okoljem in za katere je arheološko raziskovanje glavni vir podatkov.

d) Dediščinska kulturna krajina so posebna, razločljiva območja zemeljskega površja, kot jih zaznavajo ljudje in katerih značilnosti prostorske ureditve so plod delovanja in medsebojnega vplivanja naravnih in človeških dejavnikov.

Širši pomen predstavljata izraza:

- Integralna dediščina, kjer se prepletajo prvine naravne in kulturne dediščine in katere vrednost povečuje dejstvo, da sta obe zvrsti dediščine genetsko, funkcionalno oziroma vsebinsko povezani in odvisni ena od druge.

- Območja integralne prepoznavnosti, ki vključujejo prepoznavne in reprezentativne dele slovenske krajine. Zanje je značilna velika gostota kulturne dediščine in številne medsebojne, pogosto vsebinsko pogojene soodvisne povezave. Kot pomembni deli narodove identitete, ki se izraža v prostorskih obeležjih in njihovih povezavah, tvorijo prepoznavno in harmonično kulturno krajino.

e) Premična dediščina in zbirke so predmeti človeškega in naravnega izvora, posamično ali v skupinah. Premična dediščina je tudi arhivsko in knjižnično gradivo.

f) Narodno bogastvo je del premične dediščine, ki ima zaradi zgodovinskega, umetnostnega, znanstvenega ali splošnega človeškega pomena tako kulturno vrednost, da se zagotavlja njegovo ohranjanje znotraj ozemlja Republike Slovenije.

g) Nesnovna (nematerialna) dediščina so znanja, spretnosti, šege, navade, prepričanja in vrednote, kot jih zaznavajo in uresničujejo ljudje, ki so povezani z ustvarjanjem, razumevanjem in njenim posredovanjem sedanjim in prihodnjim rodovom.²⁸

Slovenske vasi sodijo torej v našo snovno in stavbno dediščino ter so zato pomembne za ohranjanje slovenske kulturne dediščine, saj je v njih najti sledi preteklih in sedanjih rodov. Opustele vasi dajejo svojevrsten pečat v prostoru, ki so nam ga zapustili nekdanji prebivalci.²⁹

Dediščina stavbarstva v sredozemskem svetu, ki obsega zahodni del Slovenije, daje veliko bolj enotno podobo kot v drugih delih Slovenije. K temu prispeva velik delež gradivo - kamen in posebna oblika položnejših streh.³⁰

²⁸ Trbuc, P. 2010. Predmeti tehniške dediščine v funkciji pridobivanja novih znanj in stališč. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za naravoslovje in matematiko, Oddelek za tehniko.

²⁹ Štajdohar, T., Golobič, M. Prostorski pogoji za oživljanje opuščanih kočevskih vasi. Pridobljeno 22. 12. 2020 s <https://www.urbani-izziv.si/Portals/urbaniizziv/Clanki/2015/Prostorski%20predlogi.pdf>

³⁰ Bogataj, J. Sto srečanj z dediščino na Slovenskem. 1992. Ljubljana: Prešernova družba.

Ko govorimo o vaseh v slovenski Istri je treba omeniti tudi njihovo značilno arhitekturo in specifičen način gradnje.

Ljudska arhitektura slovenske Istre je rastla iz gospodarskih in socialnih razmer, pri tem pa je bila pomemben dejavnik tudi svojevrstnost zemlje, zraka in morja.³¹

V gričevjih slovenske Iste prevladujejo gručasta naselja (hiše so brez reda tesno stisnjene ob osnovni prometnici). Večina jih je razporejenih na slemenih ali prisojnih pobočjih. Še danes v njih prevladujejo zgradbe tradicionalne gradnje, za katere so značilne nadstropne bivalne stavbe s podolgovatim tlorisom in dvokapno položno streho.³²

Današnja podoba stavb ni samo odsev sedanjega časa, temveč tudi slika preteklosti, saj se lahko v posamezni stavbi ohranijo sledi več razvojnih stopenj.³³

Za istrske vasi je značilen enoten tip kamnite tradicionalne hiše.

Kmetje so vedno gradili z domačimi gradivi, ki so jih imeli na voljo v bližini doma. Domačije v slovenski Istri so zidane in večinoma nadstropne. V nadstropja so jih gradili zato, ker je bilo zemljišče dragoceno, pa tudi zato, da so lahko več prostorov pokrili z eno streho.³⁴ Za kritje streh so se v Istri v preteklosti uveljavile večje kamnite plošče – skrle.³⁵

Tradicionalna istrska hiša je prilagojena naravnim vplivom, kot so konfiguracija terena, podnebne razmere in razpoložljivi gradbeni materiali.

Vraščenosť v okolje je njena poglobljena značilnost in morda največja kvaliteta. Gradivo, tloris, proporcije, orientacija stavb, naklon in oblika streh, velikost in razporeditev fasadnih odprtín prispevajo k enotni in urejeni podobi stavb in posledično naselij.

³¹ Šuklje, G. Vpliv podnebnih razmer na oblikovanje hiš in naselij v slovenski Istri. Pridobljeno 11. 2. 2021 s https://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/Slovenski_etnograf_22_1952_suklje_vpliv.pdf

³² Istrska vas. Pridobljeno 11. 2. 2021 s http://egradiva.gis.si/web/6.-razred-geografija/ekskurzija-1?p_p_id=GOS_T07_P06_WAR_GOS_T07_P06portlet_INSTANCE_T1Fa&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-3&p_p_col_count=6

³³ Cevc, T., Primožič, I. 1991. Kmečke hiše v Karavankah. Radovljica: Didakta.

³⁴ Sedej, I. 1976. Kmečka hiša na Slovenskem. Ljubljana: Mladinska knjiga.

³⁵ Sedej, I. 1989. Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem. Ljubljana: Prešernova družba.

Tak tip stavb je nastajal od približno sredine 19. stoletja in so najpogostejše na terenu.³⁶

Za gradnjo so nekdanj uporabljali kamen, ki je bil najbolj pri roki; v Istri sta to peščenjak in deloma apnenec. Za okenske in vratne okvirje ter okrasne detajle so včasih naročali bel kamen iz kamnolomov.³⁷

Tradicionalna hiša združuje večstoletne gradbene izkušnje in je optimalno prilagojena danemu okolju. Gradivo, tloris, proporci, orientacija stavb, naklon in oblika streh, velikost in razporeditev fasadnih odprtin prispevajo k enotni in urejeni podobi stavb in posledično naselij. Stanovanjska in gospodarska poslopja so se razvijala v vzdolžni smeri, da se je lahko vsak prostor odprl proti osončeni in zavetrni strani. Prostori so bili tako svetlejši in toplejši, preprečili pa so tudi prepih, ki bi ga v hišah povzročili močni vetrovi.³⁸

Za istrsko hišo je značilno, da je imela veliko kuhinjo, ki je bila tudi skupen prostor. V kuhinji so kurili peč in kuhali na ognjišču, zato pravimo ima istrska hiša dimniško zasnovo. Istrska hiša se od kraških razlikuje po tem, da je osnova istrske hiše zidan obod, v notranjosti pa je prostor z lažjimi stenami razdeljen na več manjših prostorov.³⁹

V opuščenih vaseh hiše žalostno propadajo.

V vaseh, kjer je življenje, se tradicionalne hiše opuščajo, zamenjujejo jih novogradnje, ki največkrat ne sodijo v prostor in ga kazijo.

Zavedati se moramo, da ohranjanje in negovanje tradicionalnih materialov ter stavbnih motivov prispeva tisto estetsko noto, ki jo vsi iščemo. Na to bi morali v prvi vrsti misliti vsi tisti, ki se lotijo obnove hiše, saj neprimerna obnova, ki ne sodi v prostor, kazi okolje.⁴⁰

³⁶ Tradicionalna hiša. Pridobljeno 11. 2. 2021 s

https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=217&Itemid=812

³⁷ Kamnita gradnja in ometi. Pridobljeno 11. 2. 2021 s

https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=223&Itemid=819

³⁸ Revitalizacija kulturne dediščine istrskega podeželja. Pridobljeno 11. 2. 2021 s

https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/uploads/files/publication/istra_model_1.pdf

³⁹ Sedej, I. 1989. Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem. Ljubljana: Prešernova družba.

⁴⁰ Revitalizacija kulturne dediščine istrskega podeželja. Pridobljeno 11. 2. 2021 s

https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/uploads/files/publication/istra_model_1.pdf

3 IZHODIŠČE RAZISKAVE IN HIPOTEZE

3.1 Cilji raziskovalne naloge

Zanimalo naju je, koliko je opustelih vasi ter kaj so razlogi zanje. Zanimalo naju je tudi, kaj o problematiki menijo intervjuvanci in anketiranci.

Najin cilj je bil ugotoviti:

- ali anketiranci vedo, koliko opuščenih vasi je v Sloveniji;
- ali so anketiranci že obiskali katero od opustelih vasi;
- kateri so razlogi za opuščene slovenske vasi;
- ali so se učenci seznanili s problematiko zapuščenih vasi v Sloveniji pri pouku;
- kaj menijo odrasli anketiranci na kakšen način bi lahko obudili opustele vasi;
- ali anketiranci menijo, da so vasi pomemben del naše stavbne in kulturne dediščine.

3.2 Postavitev hipotez

Na podlagi zgornjih ciljev sva postavila 5 hipotez.

1. Anketiranci ocenjujejo, da je v Sloveniji 30 opustelih vasi.
2. Večina anketirancev še ni obiskala zapuščene vasi.
3. Odrasli anketiranci menijo, da so glavni razlogi za opuščene vasi slaba infrastruktura (slabe ceste, ni elektrike, ni vode).
4. Učenci so se pri pouku seznanili s problematiko opuščenih vasi.
5. Tako odrasli anketiranci kot učenci se zavedajo pomembnosti slovenskih vasi za našo kulturno dediščino.

3.3 Raziskava

3.3.1 Raziskovalna metoda dela

Raziskovalna metoda dela je ogled vasi in analiza podatkov, ki sva jih dobila iz virov ter iz odgovorov intervjuvancev in anketirancev.

3.3.2 Vzorec

Anketo sva izvedla z učenci, ki obiskujejo 8. in 9. razred OŠ Polje in odraslimi anketiranci.

3.3.3 Predstavitev vprašalnika

Z namenom, da bi potrdila oziroma ovrgla postavljene hipoteze, sva sestavila anketni vprašalnik. Učenci 8. in 9. razreda OŠ Polje, stari med 13 in 15 let so reševali spletni anketni vprašalnik, ki je bil narejen v Google docs (obrazec). K reševanju sva povabila 94 učencev.

Pravilno izpolnjenih anket je bilo 60.

Anketo je rešilo tudi 116 odraslih anketirancev.

Anketni vprašalnik je razdeljen na dva sklopa.

Prvi sklop vsebuje podatke o anketirancih: pri učencih - spol, starost in razred, pri odraslih – spol, starostno skupino in izobrazbo. Anketiranci so izbrali ustrezno trditev.

Drugi sklop anketnih vprašanj se nanaša na opustele vasi.

Anketiranci so morali izbrati ustrezen odgovor ali pa ga zapisati, odrasli pa en odgovor tudi rangirati.

3.3.4 Postopek obdelave

Za obdelavo podatkov sva uporabila program Microsoft Office Excel 2016.

4 REZULTATI RAZISKAVE

4.1 Vas Vršič

4.1.1 Lega kraja

Truške so naselje v Mestni občini Koper. Ležijo južno od Marezig, na 270 m visokem hribu, nad začetkom zgornjega dela doline Dragonje. Sestavljajo jih zaselki Kortina, Vršič, Gonjači, Mačji hrib, Pr kapelce in Bočaji.⁴¹

Truške tako sestavlja šest zaselkov. Vršič leži na vzpetini med Pasjim in Truškim potokom, to je na 319 m visokem hribčku, ki se strmo dviga severno od doline Dragonje. Severno od Vršiča se ozemlje spušča do vasice Gonjači. Zahodno, pod vasjo, teče potok Maja, ki nabira vode iz južnega pobočja Mačjega hriba. Od Gonjačev se ozemlje ponovno povzpne do cerkve Sv. Kancjana na Farnem hribu, kjer se nahaja tudi truško pokopališče. Od tod se ozemlje dvigne do Kortine, ki je vozlišče poti, ki vodijo v vse koticke Trušk. Ne preseneča torej, da so ravno tam zgradili šolo in je tam delovala edina trgovina v Truškah.⁴²

Vršič je zdaj zaselek vasi Truške v slovenskem delu Istre, ki leži na nadmorski višini 319 m. Od Kopra je oddaljen 18 km. Z Vršiča se razprostira prekrasen razgled daleč naokoli po dolini Dragonje in okoliških gričih, zato tudi danes veliko ljudi obiše Vršič, ko se tam dogajajo razno razne prireditve, ali pa se odpravijo tja le na kratek izlet.⁴³

⁴¹ Truške. Pridobljeno 29. 12. 2020 s <https://sl.wikipedia.org/wiki/Tru%C5%A1ke>

⁴² Žitko, S. Truške. Pridobljeno 4.1.2021 s:

https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&id=656:truske&Itemid=859

⁴³ Vršič. Pridobljeno 29. 12. 2020 s [https://sl.wikipedia.org/wiki/Vr%C5%A1i%C4%8D_\(Tru%C5%A1ke\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Vr%C5%A1i%C4%8D_(Tru%C5%A1ke))

4.1.2 Zgodovina kraja (in bližnje okolice)

Prvi dokazi, o obstoju Trušč segajo nazaj v prvo stoletje, ko so tukaj še vladali Rimljani, po propadu Rima pa so se tu naselili Avari in Langobardi. Ker je bila vasica po svoji naravi težko dostopna, je bila dobra obrambna pozicija. Leta 1067 je Henrik IV. Truške, ki so bile takrat fevd, izročil freisinškemu škofu z Bavarske. Tukaj naj bi živela rimska ali celo predrimska ljudstva. Truške so imele svojo cerkev posvečeno devici Mariji, ki je stala v Vršiču. V Truškah naj bi živeli dve različni skupini ljudi iz različnih predelov, vendar pa izvor in jezik nista pojasnjena.⁴⁴

Truške so bile zelo razčlenjene in cerkev v Vršiču ni bila lahko dostopna vsem njenim prebivalcem. V 16. stoletju so zgradili novo cerkev, ki je bila lahko dostopna vsem. Ko so oblast prevzele Benetke, je koprška škofija fevd dala Giovanniju Nuciju.

Vas je najbolj prizadela kuga med letoma 1630 in 1631, po kateri je ostala na Vršiču le tretjina prebivalcev, nato pa so se tam ustalili Bizantinci.⁴⁵

Razvoj vasi se je pospešil šele v 19. stoletju, ko se je začelo razvijati zaledje Kopra. Odpirale so se nove šole in s tem možnost razvoja tudi po vasicah, ki so bile takrat oddaljene od mesta. Pravi razvoj pa se je začel, ko je bila zgrajena cesta od Marezig.

Leta 1908 je tukaj delovalo pevsko društvo Straža. Pred prvo svetovno vojno so v vasi ustanovili tudi pihalno godbo. Prva svetovna vojna je pomenila velik presek v razvoju. Nad prebivalce so prišli Italijani. Prebivalce so potujčevali, jim postavljali visoke davke, ki jih ti niso mogli plačevati in zaradi tega so se začeli preseljevati v tujino.

⁴⁴ Žitko, S. Truške. Pridobljeno 4.1.2021 s:

https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&id=656:truske&Itemid=859

⁴⁵ Žitko, S. Truške. Pridobljeno 4.1.2021 s:

https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&id=656:truske&Itemid=859

S kapitulacijo Italije in prihodom Nemcev, je tudi v to vas prišla druga svetovna vojna, ki je pred kapitulacijo Italije ni bilo čutiti. Čeprav revni, so domačini svoji deželi darovali največ: nekateri svobodo, nekateri pa celo svoje življenje.

V času fašistične Italije, so tudi prebivalci Vršiča tako kot vsi ostali Primorci vedeli, kaj je pomen besede potujčevanje. Prelepa pojoča istrijanščina, njihov materin jezik je bil prepovedan. Slovenske besede in pesmi so na javnih mestih povsem obmolknile. Vsa imena in priimke so poitalijančili, v cerkve so namestili italijanske duhovnike, v šole pa italijanske učitelje. Ko je orožje zarožljalo, se je celotna vas uprla proti okupatorju.

Julija leta 1944, je bil na Vršiču sedež Komande mesta Koper, katere člani so bili: Egidij Babič, Grozdan Bernetič, Mirko Markežič – Bus, Bruno Morgan, Žarko Rodela, Jože Sergaš, Anton Vergan, Jože Hrvatina, Aldo Pirih, Silvo Prodan, Leopold Kogoj, Marija Trček in še nekatera druga dekleta, ki so jih kasneje odpeljali v delovna taborišča v Nemčijo. V spomin na te čase, ko je bil na Vršiču sedež Komande mesta Koper, je na pročelju hiše ob vhodu vzidana plošča.⁴⁶

8. avgusta 1944 so bili izdani, zato se je poveljstvo moralo preseliti drugam. Nemci so nato čez slab mesec obkolili celo vas ter zajeli aktivista Štefana in Ivana Vižintina ter osem mladih partizanskih nabornikov. Vse so zaprli, nato pa se je za njimi izgubila vsaka sled. Istega dne so požgali štiri hiše ter s seboj odpeljali nekaj drobnice in živine. Od takrat naprej je bil Vršič kraj sirot, brezdomcev in vdov.⁴⁷

Istega leta, v septembru, so Nemci zajeli še Jožefa Vižintina in ga ubili v Miljah. Zraven so zajeli še pet Vršičank: Rožino, Kristino in Lidijo Vižintin ter Marijo in Karlino Babič. Vseh šest so najprej odpeljali v Gonjače, kjer so aretirali še Marijo Jurinčič in Angelo Marancin. Dekleta so zaprli v tržaški Coroneo, nato pa so jih odpeljali v zloglasna taborišča Schwarzenberg, Dresden ter Auschwitz. Dekleta so na srečo taboriščne grozote preživela in se takoj po osvoboditvi vrnile domov.

⁴⁶ Žitko, S. Truške. Pridobljeno 4.1.2021 s:

https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&id=656:truske&Itemid=859

⁴⁷ Žitko, S. Truške. Pridobljeno 4.1.2021 s:

https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&id=656:truske&Itemid=859

Kurirka Milka Vižintin, ki je bila hkrati tudi sekretarka SKOJ in tajnica mladinske organizacije, je ubežala Nemcem in se nato 2 leti skrivala.

Kar velik del vaščanov se je boril v partizanskih vrstah na primorskih in dolenskih bojnih poljih. Dva Vršičana – Karel Babič in Jožef Vižintin ter Ivan Marancina in Aldo Santin iz Gonjačev so leta 1944 padli pod streli okupatorja. Po 2. svetovni vojni je bila revščina v vasi še večja, zato so se prebivalci vasi začeli množično izseljevati. Po letu 1950 je v vasi živelo le še 6 družin, od tega kar štiri vdove s pet ali več otroki. Tisti časi so bili težki, saj je lakota domovala prav na vsakem ognjišču.⁴⁸

Vršič je bil dom številnim otrokom in zelo marljivim istrskim kmetom. Njihovo življenje je bilo težko, saj so večino dneva preživeli na njivi. Pred 2. svetovno vojno je vas štela okoli 100 ljudi, družine so bile v primerjavi z danes zelo številčne, zato je bilo veliko lačnih otroških ust. Zanimivost vasi je, da je v vasi živelo 17 družin s priimkom Vižintin. Le v eni izmed hiš sta prebivala vaščana s priimkom Babič. Ker je bila v vasi večina Vižintinov, so vsaki hiši dali drugačen nadimek, kot so: Čurati, Dršči, Bančini, Tičati,...⁴⁹

Zaradi težkih razmer so domačini zapuščali svoje domove, da bi si našli svoj dom nekje drugje, kjer bi lažje preživeli. Nekaj Vršičanov se je izselilo v hrvaško Istro, nekaj pa se jih je preselilo v notranjost Slovenije. Velik del domačinov pa je ostal na Obali in se še dandanes občasno vrača v svojo rodno vas. Leta 1997 je bil umorjen še zadnji prebivalec vasice imenovan Rafael Vižintin, od njegove smrti pa vas sameva.

⁴⁸ Vršič, Truške. Pridobljeno 29.12.2020 s: [https://sl.wikipedia.org/wiki/Vr%C5%A1i%C4%8D_\(Tru%C5%A1ke\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Vr%C5%A1i%C4%8D_(Tru%C5%A1ke))

⁴⁹ Vršič. Pridobljeno 2. 1. 2021 s [https://sl.wikipedia.org/wiki/Vr%C5%A1i%C4%8D_\(Tru%C5%A1ke\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Vr%C5%A1i%C4%8D_(Tru%C5%A1ke))

4.1.3 Poskus oživitve vasi

Nekdanji domačini Vršiča in krajani Trušk so istrsko vas Vršič skušali rešili velikega oklepa razraslega robidovja. Pred skoraj dvajsetimi leti so očistili prostor, kjer je nekoč gorel najvišji kres in počistili vsa hišna dvorišča. Povabili so domačine ter po dolgih letih ponovno priredili nekoč tradicionalno kresovanje.

Slika 6: Vršič

Odziv ljudi je bil zelo presenetljiv, na Vršiču je po dolgih letih ponovno zagorel kres, katerega se je videlo daleč naokoli. Vršičani so se začeli vračati in tako je na tradicionalno kresovanje vsako leto prišlo več ljudi. Pristopilo je tudi Turističnem društvu Truške, z namenom da bi to tradicijo ponovno oživeli. Vsako pomlad so urejali vasico, pa čeprav so morali kdaj pa kdaj v vasico priti peš po razritem kolovozu. S svojo značilno istrsko trmo so vztrajali in upali, da bo vas dobila asfaltirano pot, ki bi pripeljala še več ljudi. Če bo v vasi elektrika, voda in cesta, se bodo ljudje začeli zanimati za vas.

Slika 7: Cesta v Vršič

Bivši domačin Božo Vižintin je obveščal, povezal in navduševal ljudi, katerim je bilo mar za prazno vas. Novo življenje v kraj pa je pripeljala tudi nova asfaltna pot, katero so slavnostno odprli 30. aprila 2002. Za asfaltno cesto so nekdanji domačini prispevali kar nekaj prostovoljnih delovnih ur, glavni pobudnik te akcije pa je bilo Turistično društvo Truške, ki je hkrati tudi srce vsega družbenega življenja teh krajev. Večina bivših domačinov je ureditev ceste tudi finančno podprla.⁵⁰

Aprila leta 2002, je bila na Vršiču osrednja občinska proslava ob prazniku dela. Ob tej priložnosti so odkrili spominsko ploščo v spomin vsem Vršičanom, ki so padli za svobodo.

Samo cesta in občasni dogodki pa niso dovolj, da bi se ljudje tam naselili. Obnovo vasi otežuje dejstvo, da je lastništvo objektov neurejeno, ter da v vasi ni vodovoda.⁵¹

⁵⁰ Vršič, Truške. Pridobljeno 29.12.2020 s: [https://sl.wikipedia.org/wiki/Vr%C5%A1i%C4%8D_\(Tru%C5%A1ke\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Vr%C5%A1i%C4%8D_(Tru%C5%A1ke))

⁵¹ Vršič, Truške. Pridobljeno 29. 12. 2020 s [https://sl.wikipedia.org/wiki/Vr%C5%A1i%C4%8D_\(Tru%C5%A1ke\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Vr%C5%A1i%C4%8D_(Tru%C5%A1ke))

4. 1.4 Oglad vasi Vršič

Ko sva se odločila za temo najine raziskovalne naloge, si nisva predstavljala, da nama jo bo bolezen Covid–19 tako zagodla.

Vlada Republike Slovenije je 19. oktobra 2020 ponovno razglasila epidemijo, ki še kar traja in omejila prehajanje med občinami. Omejitev gibanja je odpravila šele konec februarja, zato sva si vas lahko ogledala tik pred rokom za oddajo naloge.

Utrinki iz Vršiča

Asfaltna pot nas pripelje v vas Vršič. Na prvi hiši v vasi najdemo ploščo v spomin na dogodke v 2. svetovni vojni, ko je bil v vasi sedež komande mesta Koper.

Slika 8: Fotografiranje na terenu

Slika 9: Spominska plošča

Ko vstopimo v vas, na desni strani zagledamo lepo obnovljeno zunanost hiše in na dvorišču vodnjak.

Slika 10: Obnovljena zunanost

Slika 11: Vodnjak

Na nekaterih hišah se vidi, da so že bile deležne obnove (ali pa se je obnova vsaj začela).

Slika 12: Hiša v postopku obnove

Slika 13: Hiša v postopku obnove

Nekatere hiše (redke) so v postopku obnove, druge pa so prepuščene času. Narava si vanje utira svojo pot.

Slika 14: Hiša v zelo slabem stanju

Slika 15: Istrska hiša v slabem stanju

Slika 16: Notranjost

Slika 17: Popolnoma obrasla hiša

Slika 18: V hiši

Na vsakem dvorišču najdemo vodnjak (štirno) ali pa zbiralnik za vodo. Vas namreč nima vodovoda.

Slika 19: Vodnjak na dvorišču

Slika 20: Zbiralnik za vodo

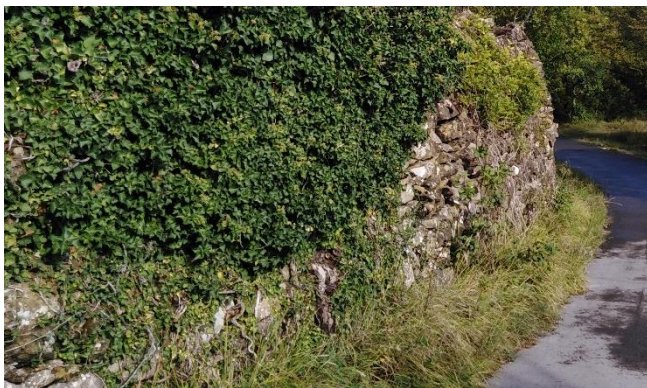
Na nekaterih hišah še najdemo hišne številke.

Slika 21: Hiša s hišno številko Truške 15

Pri sprehodu po vasi sva opazila nekaj lastnosti, ki so značilne za istrske hiše.

Ob vstopu v vas opazimo obcestno kamnito škarpno.

Slika 22: Kamnita škarpna

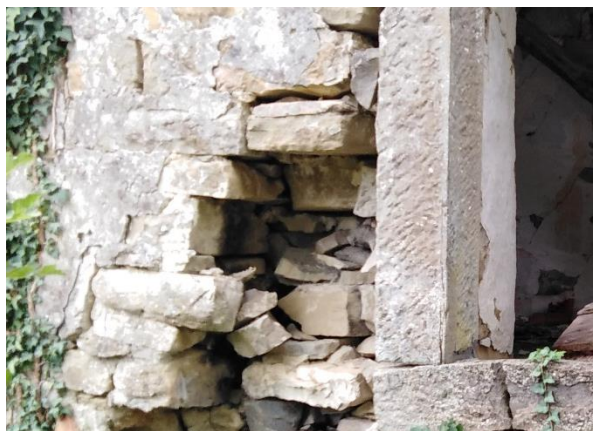
Slika 23: Kamnita škarpna

Zidovi hiš so kamniti. Običajno so zunanji nosilni zidovi grajeni na dve lici z vmesnim prostorom, zapolnjenim z drobirjem in zemljo. Povprečna debelina nosilnih zidov je približno pol metra.

Slika 24: Kamniti zid

Slika 25: Kamniti zid

Sestavni del kamnitih obodnih zidov so kamniti okvirji oken in vrat, razbremenilni loki in preklade. Okvirji oken in vrat so iz peščenjaka ali iz belega istrskega kamna.

Slika 26: Kamniti okvir okna

Slika 27: Kamniti okvir vrat z letnico 1894

Slika 28: Preklada nad vrati

Slika 29: Spahnjenca (kavada)

Za istrske hiše je značilno tudi, da so imele zunanje stopnice (baladurje).

Slika 30: Zunanje stopnice

Slika 31: Zunanje stopnice

Slika 32: Zunanje stopnice

Slika 33: Zunanje stopnice

Slika 34: Dimnik

Slika 35: Dimnik

Hiše so kamnite, večinoma nadstropne, postavljene tako, da so strani z okni obrnjene k Soncu. Več hiš je imelo zunanje odprto stopnišče - baladur, le pri eni pa smo opazili t.i. spahnjenco ali kavado, v kateri je bilo ognjišče ali fogoler, ki je značilna tudi za hiše na Krasu. Opazimo jo lahko tudi v vasi Pliskovica.

4.2 Intervjuji

K sodelovanju v intervjujih sva povabila več oseb in sicer Aleša Bržana, župana Mestne občine Koper, gospo Tanjo Milharčič in gospo Tino Novak iz Pokrajinskega muzeja Koper, gospoda Etbina Tavčarja iz Zavoda za varstvo kulturne dediščine Piran, gospo Matejo Hrvatin Kozlovič, zaposleno v turizmu in gospoda Janka Bočaja, znanega oljarja. Za pomoč sva prosila tudi Turistično društvo Truške.

Odziv ni bil najboljši, saj sva kljub več prošnjam dobila tri odgovore.

4.2.1 Intervju z gospo Matejo Hrvatin Kozlovič

Gospa Mateja Hrvatin Kozlovič se ukvarja s turizmom je lastnica Hišk slovenske Istre. Že leta 2011 je prejela nagrado Snovalec za inovativne ideje v turizmu. Hiške slovenske Istre so prejele znak Green Accomodation in okoljski znak Travelife Gold.

1. Prosiva, če najprej na kratko predstavite.

Moje ime je Mateja Hrvatin Kozlovič. Sem podjetnica, ki deluje na področju turizma. Po zaključenem študiju na Fakulteti za družbene vede, kjer sem diplomirala kot sociologinja, sem nadaljevala izobraževanje na Fakulteti za turistične študije - Turistica in pridobila naziv magistrica turizma. Nato sem nadaljevala šolanje v Italiji na MIB - School of management in pridobila naziv Master in business administration. Že takoj po zaključku študija v Ljubljani sem se odločila, da želim delati v turistični industriji. Po prenovi družinskega gostišča sem se postavila Hiške slovenske Istre, kjer smo želeli vsem gostom, ki obišejo naše kraje približati kulturno dediščino Istre. Kasneje sem nadaljevala s številnimi drugimi projekti in skozi svoje delovanje vedno postavila trajnostni razvoj na prvo mesto.

2. Ukvarjate se s turizmom. Kaj je tisto, kar po vašem mnenju vabi ljudi v vas Truške in okolico?

Naša lokacija je primerna za vse, ki si želijo oddiha in hkrati mediteranskega vzdušja. Gostje si želijo predvsem miru, daleč od vrveža, pa vseeno dovolj blizu obalnega dogajanja, če se jim zaželi. Obožujejo razgled, ki sega od Alp in Dolomitov vse do beneške lagune.

3. Vršič je del Trušk. Kakšni so po vašem mnenju razlogi, da je vas opustela?

Vas je danes zapuščena, ker so se v preteklosti številni prebivalci izselili iz nje. Izselili so se, ker so iskali boljše priložnosti za življenje. Številni so odšli v Ameriko, Kanado, Južno Ameriko in Avstralijo. Življenje v Istri je bilo zaradi neugodnih geografskih značilnosti (veliko gričev), razdrobljenosti, izjemno težavno in revščina je bila način življenja. Zato so se ljudje odločali, da poiščejo priložnosti za boljše življenje. Na ta način so se nekatere vasi v Istri popolnoma izpraznile in še danes samevajo.

4. Truške in Vršič so del koprskega zaledja, saj jih od Kopra loči manj kot 20 km. Kako to, da hiš v Vršiču še niso razprodali npr. za vikende?

Hiš niso prodali, ker je lastništvo nepremičnin izredno zapleteno. Zaradi zgoraj navedenega vzroka, ko so ljudje odhajali stran, niso urejali dedovanj z uradnimi listinami. Hiša je ponavadi pripadala tistemu, ki je ostal doma. Vendar take volje oziroma dogovora niso overili pri notarju, temveč je bil to ustni dogovor. Kasneje, ko je zemljiška knjiga postala osnova za lastništvo so sledili liniji vseh potomcev in niso upoštevali ustnih dogovorov. Zato so danes v številnih hišah uradno solastniki ljudje, ki so umrli tudi pred 100 leti in še prej. Reševanje tovrstnih situacij je izjemno zamudno in drago, saj bi bilo potrebno poiskati potomce v tujih državah in jih prositi, da se dedovanju odpovejo oziroma jih bi bilo potrebno izplačati. To pomeni, da bi stroški tovrstnih nepremičnin izjemno narasli in presegli njihovo tržno vrednost.

5. Kaj bi morali po vašem mnenju storiti, da bi vas Vršič ponovno oživila?

Največji izziv, da vas ne zaživi vidim ravno v razdrobljenem solastništvu. Glede na to, da je privatni interes upravičeno zadržan glede na okoliščine, bi se morala občinska uprava lotiti

takega projekta in v prvi vrsti urediti lastništvo in kasneje določiti razvojno strategijo take zapuščine, da bo skladno s trajnostno naravnostjo.

4.2.2 Pogovor z nekdanjim prebivalcem vasi

Ob obisku vasi smo naleteli tudi na gospoda (žal ga nismo povprašali po imenu in priimku), ki nam je bil pripravljen nekaj povedati o življenju v vasi. Pogovor je zapisan po spominu, saj ga nismo snemali.

Gospod je bil rojen leta 1958 in, kot pravi, je bil zadnji od otrok, ki so odraščali v vasi Vršič. Bil je zadnji od štirih otrok v družini in mati ga je rodila pri 45 letih. Njegova mati je bila ena od deklet, ki so jih kot zelo mlade med drugo svetovno vojno okupatorji odpeljali v delovna taborišča, v katerih so noč in dan garale v tovarnah. Enako se je zgodilo skupini sedmih ali osmih deklet iz vasi. Očeta pa so Italijani vključili v italijansko vojsko in se je boril v bitki za Stalingrad. Obema se je po vojni uspelo vrniti v rodni kraj in osnovala sta si družino.

Življenje v vasi, kot pravi, je bilo precej trdo, a idilično. Otroštva se spominja kot svobodnega obdobja, ko so otroci tekali naokoli popolnoma prosti. Otroci so čez dan gnali drobnico do Dragonje, na poti domov so jedli, kar je nudila narava in letni čas. Na terasah so imeli posajeno sadno drevje, kjer so rasle zgodnje češnje in jabolane, zato so bili zgodaj spomladi z živežem dobro preskrbljeni. Ko pa je pritisnila suša, je življenje pokazalo zobe. Vodo so črpali iz vodnjakov, pod katerimi so bili zgrajeni zbiralniki za deževnico.

Gospod je v vasi živel do svoje poroke, ko sta si z ženo zgradila hišo nedaleč od Ankarana. Od takrat v vas prihaja občasno. Poleg polovice hiše, katere lastnik je, ima še nekaj zemlje, ki jo še vedno kosi in obdeluje, saj mu je hudo, da bi se zemlja zarastla s trnjem in robidovjem.

Kot je meni, je osnovna težava vasi v tem, da je lastništvo hiš zelo drobljeno.

Vsaka hiša ima kar nekaj lastnikov, ki se ne morejo dogovoriti za prodajo, oz., če se že možnost prodaje ponudi, se ne zedinijo glede cene. Pred dobrim desetletjem je neki kupec kazal zanimanje za nakup celotne vasi, pa prodaja ni bila izpeljana.

Gospodu je za umiranje vasi strašansko hudo in, kot pravi, bi dal vse, da bi se vanjo naselila vsaj ena družina, saj upa, da bi to pritegnilo še kakšno.

4.2.3 Intervju z gospo Edo Benčič Mohar

Gospa Eda Benčič Mohar je konservatorska svetnica, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica in etnologinja. Zaposlena je na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Piran.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije *Istituto per la tutela dei beni culturali della Slovenia*
Služba za kulturno dediščino *Dipartimento per i beni culturali*
Območna enota Piran *Unità territoriale di Pirano*

Številka/*Numero*: 6223-0027/2021/2
Datum/*Data*: 22. 2. 2021

ZADEVA: Posredovanje podatkov za raziskovalno nalogo

Posredujem vama odgovore na vprašanja v zvezi z nepremično dediščino.

1. Eda Benčič Mohar, konservatorska svetnica, univ. dipl. umetnostna zgodovinarica in etnologinja.

2. Naloge konservatorjev za kulturno dediščino so po 21. členu Zakona o varstvu kulturne dediščine sledeče:

- evidentiranje dediščine in posredovanje podatkov v Register nepremične dediščine RS;
- preučevanje, raziskovanje, inventarizacija, dokumentacija in ovrednotenje dediščine;
- priprava strokovnih podlag za razglasitev enot in območij za kulturne spomenike (Posamezni objekti in območja kulturne dediščine so zaradi boljše ohranjenosti, visoke pričevalnosti o nekdanjem načinu življenja, tradicionalnem graditeljstvu... višje ovrednoteni in predlagani za normativno varovanje z odlokom ali uredbo.);
- vključevanje v sistem varstva dediščine v primeru oboroženega spopada in varstva pred naravnimi in drugimi nesrečami;
- izvajanje raziskovalnih projektov z metodami, ki pomenijo poseg v dediščino;
- spremljanje vzdrževanja, posegov, rabe in prometa dediščine;
- sodelovanje v upravnih postopkih pridobivanja gradbenih dovoljenj, z izdajanjem kulturnovarstvenih pogojev in kulturnovarstvenih mnenj oziroma soglasij (Lastnik nepremične dediščine, ki želi posegati v kulturni spomenik ali dediščino, mora pridobiti oboje. S prvim aktom konservator v skladu z varstvenimi režimi in razvojnimi usmeritvami natančno določi možnost posegov oziroma, kaj je potrebno ohraniti oz. usmeri predvidene posege.);
- priprava smernic s področja dediščine v postopkih sprejemanja prostorskih in planskih aktov (Strokovne osnove so obvezna sestavina strokovnih podlag za državni prostorski plan, osnutkov lokacijskih načrtov infrastrukturnih objektov državnega pomena, občinskih prostorskih planov in druge urbanistične dokumentacije lokalnih skupnosti.);
- priprava konservatorskih programov (elaborati za varovanje, obnavljanje in revitalizacijo dediščine);
- načrtovanje in vodenje zahtevnih konservatorskih del (kulturnovarstveni projekti);
- izdajanje pojasnil, nasvetov in navodil lastnikom spomenikov oziroma dediščine;
- populariziranje nepremične dediščine ter njenega varstva.

Pomembno konservatorsko delo je določitev varstvenih režimov za enote in območja nepremične dediščine (posameznih stavb in drugih objektov, naselij, kulturne krajine...). Naselje Vršič se v Registru nepremične dediščine RS vodi z imenom Truške – Zaselek Vršič, z evidenčno št. dediščine 15234. Varstveni režim je določen v 37. členu Odloka o spremembah in dopolnitvah Odloka o prostorskih ureditvenih pogojih v Mestni občini Koper (Uradne objave, št. 19/88, 7/01, 24/01 in Uradni list RS, št. 49/05, 95/06, 124/08,

22/09, 65/10, 29/12 – obvezna razlaga, 50/12 – obvezna razlaga, 47/16).

Za ohranitev tradicionalnega naselja je nujno varovanje njegove silhuete, roba, tloris objektov in zunanjih površin (dvorišč, poti) ter višino stavb. Znotraj naselja se varujejo domačije s stavbami in dvorišči, vrtovi, vodnjaki, poti, kamniti tlaki ter značilno oblikovani stavbni deli, kot so baladurji, dimniki, kamniti strešni venci, kamniti okvirji oken in vrat, kritina s kamnitimi skrlami in korci, značilna lokalna kamnita gradnja, lesena vrata, okna in polkna. V notranjščinah se varujejo kuhinje z ognjišči, zidani štedilniki, krušne peči, kamniti lijaki, stenske niše, kleti, hlevi, stopnišča, strešne in stropne konstrukcije, kamniti tlaki in leseni podi, pletene in lesene predelne stene, vrata. Cilj varovanja je, da se ohranijo originalne hiše, hlevi, dvorišča, vodnjaki... Manjkajoče elemente (predvsem lesene dele, kot do okenska in vratna krila, polkna, podovi...) naj bi se nadomestilo z novimi, enakimi originalnim.

3. Kakšen je pomen nepremične kulturne dediščine?

-je del naše kulturne identitete – priča o stoletjih bivanja naših prednikov na tem območju: o njihovem gospodarjenju, stanovanjski kulturi, socialnem življenju, razvoju posameznih družin, graditeljskem znanju ipd. Na podeželju je prostorsko najboljše kultura krajina, ki vključuje vse ostale objekte in območja nepremične dediščine v celoto velike prostorske in kulturne vrednosti. Eden pomembnejših elementov kulturne krajine so naselja.

-ima veliko prostorsko vrednost in ustvarja kakovosten življenjski prostor

Naselja so se razvijala kot živi organizmi, zrastle iz danega okolja. Lega je skrbno izbrana na osončenih pobočjih, naravnih pomolih, slemenih vzpetin, nekatera na ravninah, vedno pa v bližini pitne vode. Njihova skupna značilnost je strnjena pozidava in premišljena izraba prostora. Pri oblikovanju stavb so dobro razvidne skupne poteze, kot so kamnita gradnja, orientacija stavb, naklon strešin, gabariti in oblika stavb, razpored in oblika fasadnih odprtin, itd. Po drugi strani ima vsako naselje, zaselek, kot tudi posamezen objekt svoje posebnosti. Zakonitosti gradnje so se prenašale iz roda v rod. Zaradi enotnega načina gradnje vlada v naseljih red. Po drugi strani daje prilagajanje terenu vaškim ambientom razgibano, slikovito podobo.

-ima veliko estetsko vrednost – v številnih, raznoliko oblikovanih stavbnih motivih iz naravnih lokalnih materialov, kot so baladurji, kavade, dimniki, portali, strešni venci..., se kaže ljudska umetniška ustvarjalnost in smisel za lepo.

-ima potencial za kakovosten krajevni razvoj

Tradicionalna naselja je mogoče urediti v prijetne, človeku prijazne stanovanjske soseske z udobnimi in zdravimi bivalnimi enotami. Proporciji stavb, način gradnje, materiali in stavbno oblikovanje so narejeni po meri človeka.

4. Stavbe in naselja na podeželju so nastali in uspevali v sklopu tradicionalnega načina življenja. Narejeni so bili za potrebe kmečkih družin, ki so bile številčne, na območju Istre prej ko ne revne, preživljale pa so se s pomočjo skromnih kmetij. Druga polovica 20. stoletja je prinesla tako velike spremembe v način življenja, da se je ta hitro oddaljil od tradicionalnih vzorcev. V tem času so se ljudje množično odseljevali s podeželja in za sabo puščali opuščene domačije in bolj ali manj prazne vasi. Za tiste, ki so ostali na kmetijah, pa je sodobni čas prinesel velike novosti v način kmečkega gospodarjenja. Sanitarni predpisi in uvajanje novih tehnologij narekujejo drugačna pravila gradnje in lociranja gospodarskih stavb, ki včasih niso v skladu z varovanjem kulturne dediščine. Po drugi strani ni zanimanja za urejanje stanovanj v izpraznjenih stavbah. Prebivalcem so ljubše nove gradnje, predvsem

zunaj naselij. Včasih tudi zato, ker starih hiš ne morejo obnoviti zaradi nerešenega lastniškega stanja (nepremičnine dedujejo potomci vseh dedičev in v veliko primerih ima ena stavba ali domačija veliko solastnikov).

Do največje škode pa prihaja, ker nasebinska in profana stavbna dediščina na podeželju v naši družbi niso razpoznane kot kulturna vrednost, oblikovalka kakovostnega življenjskega prostora in dragocen del nacionalne identitete. Postala je celo nepotrebno breme. Prezrta je tudi praktična vrednost tradicionalnih naselij in hiš, ki združujejo večstoletne gradbene izkušnje in so optimalno prilagojeni okolju.

5. Nekateri svoje domačije še vzdržujejo in uporabljajo, v drugih primerih pa jih pri vzdrževanju ali prodaji ovira nerešeno lastniško stanje.

6. Nekaj hiš v obalnem zaledju je oživiljenih z etnološkimi zbirkami, ki so v upravljanju muzejev, vaških skupnosti ali zasebnikov (Tonina hiša v Svetem Petru, Stara hiša v Novi Vasi, hiša od Brdinca v Loparju, hiša Vrešje v Krkavčah, Muzej solinarstva v Sečoveljskih solinah, hiša v Pomjanu). Oživitev stavb/domačij z muzejsko vsebino je mogoč le pri omejenem številu enot, medtem ko bi bilo smiselno tovrstno dediščino ohraniti v širšem obsegu. Eno od rešilnih bilk za oživljanje nepremične dediščine bi lahko pomenila turistična dejavnost. Po svetu jo že uspešno tržijo v ta namen. Dobro znan je pristop ponudbe teritorija, kjer ob možnosti ogledov kulturnih in naravnih zanimivosti ponujajo še nastanitev v stavbah/naseljih kulturne dediščine s ponudbo domače hrane, vin, pridelkov, izdelkov, običajev, nesnovne kulturne dediščine (zgodb, pesmi, plesov...), udeležbe pri kmečkih opravilih... Na ta način se ponuja obiskovalcem možnost doživetja krajevnih posebnosti, kot sta jo izoblikovali lokalna pokrajina in tradicionalna kultura. Tradicionalne hiše in naselja je mogoče urediti v kakovostne bivalne enote.

K izboljšanju stanja bi lahko pripomogla država z določenimi ukrepi, kot je na primer večja vključitev kulturne dediščine v sistem izobraževanja, načrtovanje trajnostnega razvoja podeželja, bistveno večja finančna pomoč za obnovo, povečanje nadzora nad posegi na objektih in v območjih kulturne dediščine, pomoč pri reševanju zapletenega lastniško-pravnega stanja.

V nadaljevanju posredujem še nekaj podatkov o zaselku Vršič in predlaganem varstvenem režimu.

TRUŠKE, zaselek Vršič

Naselje leži južno od Trušk. Locirano je na ravnem terenu vrh vzpetine, ki se spušča proti Truškemu potoku in Dernarniku. Celota je zelo dobro ohranjena. Glavna komunikacija teče rahlo zavito skozi vas, od vstopa na SV in se izteče na robu vasi JZ. Domačije na vzhodni strani poti so nanizane pravokotno na glavno pot. Organizirane so v ravne nize, ki se obračajo proti širokim odprtim dvoriščem na južni strani. Stavbe zahodno od poti potekajo pretežno vzporedno s potjo, imajo nekoliko manjša in ponekod medsebojno prepletana dvorišča. Stavbe ob vstopu v vas z zaprtimi zadnjimi stenami in postavljene pravokotno na pot delujejo kot obzidje. Na južnem robu vasi, kjer teren strmo pada, so zelo visoke škarpe iz peščenjaka, ki podpirajo teren ob hišah.

Stavbarstvo je preprosto, poglavitni gradivi sta lokalni peščenjak in hrastov les. Fasade so bile ometane s tankim slojem apnenega ometa. V naselju naletimo na številne tradicionalne stavbne elemente, kot so kamnito tlakovana dvorišča, vodnjaki, zunanja stopnišča z baladurji, dimniki, ognjiščni prizidki z odprtimi ognjišči, ipd. Dvorišča ščitijo pred soncem slikoviti latniki, z ogrođjem iz neobdelanega lesa akacije in prepleteni z vinsko trto. Za vas je značilno živahno nizanje stavbnih mas, ki kažejo na postopno rast domačij. K bokom stanovanjskih hiš so večkrat prislonjene odprte lope, krite z enokapnimi strehami. V naselju je potekal tradicionalen način življenja do 60-ih let 20. stoletja. Iz tega časa je nekaj zanimivih stavbnih elementov, kot na primer vodnjak, baladur, svinjak. Grajeni so v betonu, vendar zvesto ohranjajo tradicionalne oblike in se kljub novim materialom lepo vklopijo v tradicionalno okolje.

Po 60-ih letih 20. stoletja se je naselje začelo prazniti, danes je povsem brez prebivalcev. Mnogi lastniki kljub temu vzdržujejo stavbe in celota je dobro ohranjena. Zanimive so predvsem notranjščine, ki bogato pričajo o nekdanjem načinu življenja vaščanov: ognjišča z opremo, krušne peči, stopnišča, vrata, okna in drugo stavbno pohištvo, ostanki stenske poslikave... so prava zakladnica etnološke dediščine.

Vplivno območje naselbinskega območja Vršič obsega celotno pobočje vzpetine in se zaključi ob Truškem potoku in Dernarniku. Malo pred vasjo sta dva kala. SV pobočje je poraščeno z gozdom, ostala pa ohranjajo sledi obdelanih kmetijskih teras, ki so sedaj opuščene in delno poraščene z gozdom.

Varstveni režim

Naselje

Varuje se značilna silhueta naselja in njegov poudarek v širšem prostoru. Varujejo se višinski in tlorisni gabariti: tlorisna mreža z razmerjem med pozidanimi in nepozidanimi površinami ter potek komunikacij. Novogradnje v naselju in ob zunanjem obodu niso možne. Znotraj naselja se posebej varujejo domačije z dvorišči, vrtovi z vodnjaki, komunikacije, kamnito tlakovanje. Varujejo se stanovanjska in gospodarska poslopja, dvorišča z latniki in drugo zasaditvijo in podporni zidovi.

Varujejo se značilnosti oblikovanja tradicionalnega stavbarstva: baladurji, dimniki, kamniti strešni venci, okenske in vratne erte, kritina s skrlami in korci, značilna lokalna kamnita gradnja z vsemi detajli, lesena vrata, okna in polkna. V notranjščinah se varujejo kuhinje z ognjišči, zidani štedilniki, krušne peči, kamniti lijaki, stenske niše, kleti, hlevi, stopnišča, strešne in stropne konstrukcije, kamniti tlaki in leseni podi, pletene in lesene predelne stene, vrata.

Obstoječe tradicionalne objekte je treba sanirati, obnoviti in adaptirati na način, da se ne okrne njihova spomeniška pričevalnost. Ohranja se originalna materialna substanca, predvsem kamnito ostenje z vsemi odprtiniami ter drugimi kamnitimi in lesenimi stavbnimi elementi. Manjkajoče elemente se nadomesti z novimi, ki so po dimenzijah, obliki, materialu in obdelavi le - tega enaki originalnim. V večini primerov uničene lesene nosilne konstrukcije in stavbno pohištvo se obnovi po vzoru originalnih stavbnih členov tako, da se ohrani avtentična podoba objektov v dimenzijah, obliki in materialih. Stanovanjske hiše se omeče po tradicionalnih vzorih, v enem ali dveh fino zaribanih tankih slojih apnene malte. Brez ometa, z videzom suhogradnje ostanejo gospodarski objekti, predvsem manjši

(svinjaki, kokošnjaki). Dozidave niso možne. Za naselje, vse enote znotraj njega in za vplivno območje je treba izdelati konservatorski načrt.

Prepovedano je rušenje stavb, razen v primerih, ko sanacija ni več mogoča, kar pa mora biti izkazano z ustrežno strokovno dokumentacijo. Pred morebitno rušitvijo mora lastnik zagotoviti izdelavo natančnega arhitekturnega posnetka celote v merilu 1:50, po potrebi z arhitekturnimi detajli v merilu 1:20 ali 1:10 ter omogočiti pristojni javni službi fotodokumentacijo in morebitne raziskave na objektu.

V območje naselbinske dediščine se lahko vnašajo tiste namembnosti, ki ne ogrožajo njene urbanistične zasnove in vrednot stavbarstva. Prednost imajo tradicionalne funkcije: stanovanjska in kmetijska. Do določene mere je možen vnos novih dejavnosti, kot so na primer kvalitetna kulturno turistična ponudba (s poudarkom na lokalnih kvalitetah), drobna obrt, ipd. V primeru usmeritve lastnikov v program kulturno – turistične ponudbe dela ali celotnega naselja bi bilo potrebno določiti upravljavca, ki bi poskrbel za izdelavo upravljaljskega načrta.

Vplivno območje

Vplivno območje naselja ni zazidljivo. Varuje se tradicionalna kmetijska namembnost z zemljiško razdelitvijo in kulturami ter podoba krajine s kulturnimi terasami, suhograjenimi kamnitimi škarpami in mejnimi zidovi, pešpotmi, kali, pašniki in gozdom. Gradnja novih objektov je omejena in dopustna izključno za potrebe tradicionalne kmetijske dejavnosti in prometne ureditve naselja (skupno parkirišče ali garaža), oboje pod pogojem, da ne vpliva na podobo naselja in širšega območja kulturne krajine. V skladu z Uredbo o vrstah objektov glede na zahtevnost (Uradni list RS, št. 37/08 in 99/08) je dopustna gradnja hlevov (3. člen) in pomožnih kmetijskih objektov, potrebnih pri kmetijski dejavnosti in ki se jih ne more umestiti v območje naselja, kot so: knečka lopa, gnojišče, zbiralnik gnojnice, vodni zbiralnik, betonsko korito, poljska pot (nezahtevni objekti, 11. člen) ter čebelnjak, poljska pot, vrtina ali vodnjak za namakanje kmetijskih površin, krmišče, molzišče, hlevski izpust, senik, ograja za pašo živine (enostavni objekti, 16. člen). V skladu s 16. členom je dopustna tudi izvedba gozdne učne poti.

Stavbe morajo biti locirane na neizpostavljenih mestih tako, da ne vplivajo na podobo naselij v prostoru. Grajene morajo biti po vzoru tradicionalnih gospodarskih stavb v vasi, tako po gabaritih kot po stavbnem oblikovanju. Za gradivo se uporablja kamen lokalnega izvora ali opeka - slednja pod pogojem, da so fasade prekrte s finozaribanim ometom, obarvanim v barvi peščenjaka. Strehe morajo biti krite s korci, vidne strešne konstrukcije (na primer pri lopah) pa morajo biti lesene. Za potrebe dostopa do kmetijskih površin in morebitne učne poti se uredijo obstoječe poti, ki se ne asfaltirajo. Ograde pašnikov so lahko suhograjene iz lokalnega kamna ali iz žice, napeljene na kovinskih ali lesenih nosilcih.

Pripravila:
Eda Benčič Mohar, univ.dipl.um.zgod.-etno

Vodja OE Piran:
Erbil Tavčar

Poslati: Domin Flisar, domin.flisar@ucenec.ospolje.si - po elektronski pošti

4.2.4 Intervju z gospodom Alešem Bržanom

Gospod Aleš Bržan je župan Mestne občine Koper.

1. Spoštovani g. župan, prosiva, če se najprej na kratko predstavite.

Rodil sem se februarja leta 1976. Po končani osnovni in srednji šoli sem študiral na Fakulteti za pomorstvo in promet, takrat sem tudi spoznaval študentsko organizacijo v piranski občini, se kasneje pridružil Klubu študentov občine Koper. Po končanem študiju sem se zaposlil in se po tridesetem letu starosti povsem posvetil poslovni poti, in sicer sem deloval kot direktor manjšega podjetja, ki je pomagalo pri izpeljavi dogodkov in projektov v koprski občini in v širši regiji. Več kot dve desetletji sem preživel tudi v vlogi radijskega voditelja na lokalni radijski postaji Radio Capris. Od leta 2007 do 2009 sem bil generalni sekretar Študentske organizacije Slovenije. Leta 2014 sem prvič nastopil na lokalnih volitvah in bil izvoljen v občinski svet MO. Štiri leta kasneje sem ustanovil stranko Lista Aleša Bržana, s katero smo na lokalnih volitvah v Mestni občini Koper zmagali, postal sem koprski župan. Z družino trenutno živim na koprskem podeželju.

2. Ste župan Mestne občine Koper. Koliko časa že opravljate to funkcijo?

Na mesto župana sem bil imenovan konec decembra 2018 in funkcijo opravljam dobri dve leti.

3. Ali se kot župan srečujete z opustelimi kraji, ki so jih zapustili vsi prebivalci?

Ta pojav (depopulacija) je značilen za povojni čas, ko so se prebivalci množično izseljevali iz nekaterih bolj odročnih in težje dostopnih vasi oziroma zaselkov. V naši občini so štirje taki primeri, ki jih navajamo spodaj. Smo pa tudi ponosni, da se zadnja leta v vas Abitante, ki leži ob meji s Hrvaško in v kateri dolga leta ni bilo prebivalcev, ti znova vračajo.

4. Koliko takih krajev je v vaši občini?

Imamo štiri kraje, v katerih ni stalno prijavljenih prebivalcev. Poleg Vršiča so to še Močunigi, Zanigrad in Brežec pri Podgorju.

5. Ena od opustelih vasi je vas Vršič (in je zdaj del Trušk). Kakšni so po vašem mnenju razlogi, da je vas opustela?

Razlogi so pretežno ekonomski. Večinsko prebivalstvo je namreč v povojnem času iskalo boljše možnosti za delo in življenje v mestu, saj je bilo življenje v težko dostopnih in precej oddaljenih vaseh zahtevno.

6. Truške in Vršič so del koprskega zaledja, saj jih od Kopra loči manj kot 20 km. Kako to, da hiš v Vršiču še niso razprodali npr. za vikende?

Zaradi neurejenih lastniških razmerij (veliko lastnikov, ki so razseljeni po svetu oziroma pokojni) je prodaja hiš, zemljišč in posestev otežena. S to težavo se sicer soočajo tudi drugi kraji po Sloveniji.

7. Kaj bi morali po vašem mnenju storiti, da bi vas Vršič ponovno oživila?

Občina je že začela urejati potrebno prometno in komunalno infrastrukturo, ki sta osnovni pogoj za ponovno vzpostavitev življenja v teh vaseh. V načrtih občine je tudi umeščanje različnih turističnih, kulturnih in drugih vsebin, ki bodo poskrbele za oživitev utripa vasi in vračanje prebivalcev v naše slikovito zaledje. Pred leti smo tako z zasebnimi investitorji zasnovali idejo o razpršenem hotelu, inovativni obliki organiziranosti v turizmu, katere namen je zagotavljanje namestitvenih kapacitet in povezovanje različnih turističnih ponudnikov. Za uresničitev te zamisli bo v prihodnje treba poiskati podporo pri državi, ki bi olajšala reševanje lastniške problematike zapuščenih hiš.

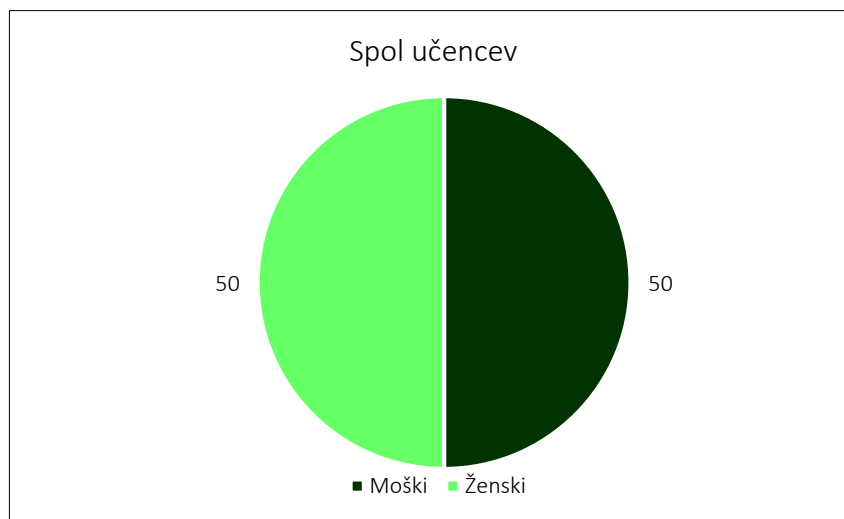
4.3 Rezultati ankete

4.3.1 Podatki o anketirancih

Učenci

Spol

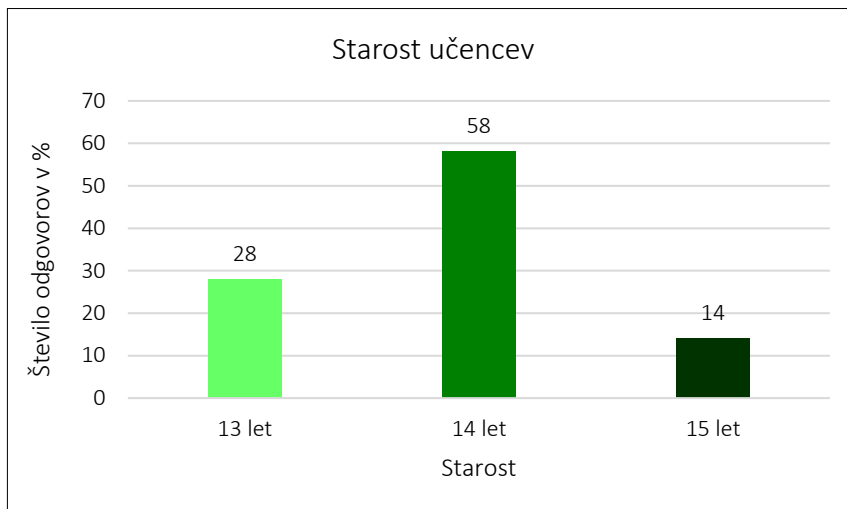
Za reševanje anketnega vprašalnika sva prosila 60 učencev 8. in 9. razreda.

Polovica anketirancev je bilo ženskega spola (30; 50 %) in polovica moškega (30; 50 %).

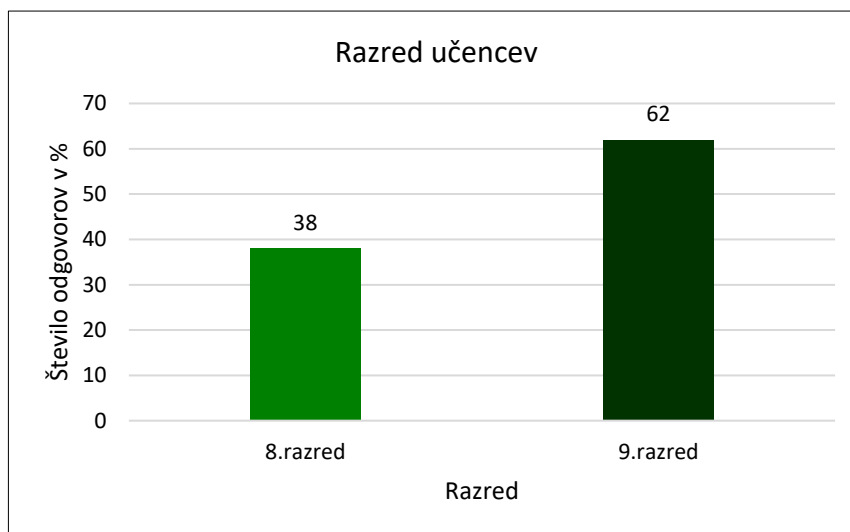

Starost anketirancev

Največ učencev je bilo staro 14 let (35; 58,3 %), najmanj anketirancev pa je bilo starih 15 let (8; 13,3 %).

Razred, ki ga obiskujejo anketiranci

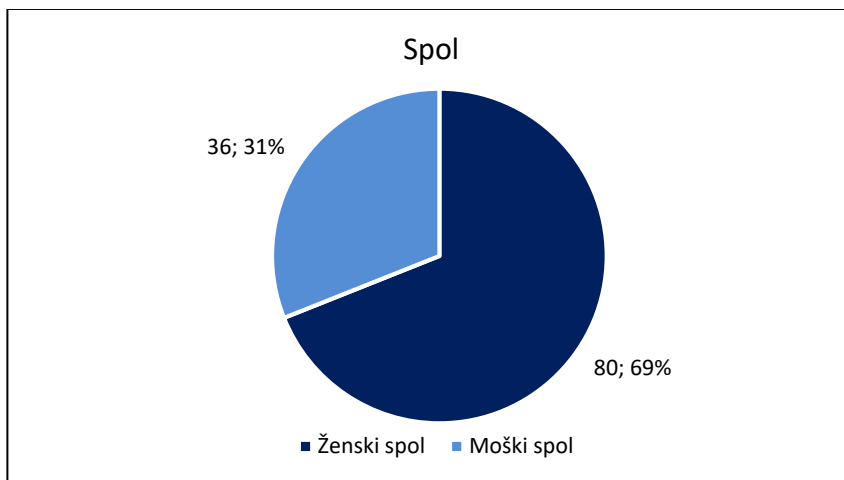
Največ učencev obiskuje 9.razred (37; 61,7 %), najmanj učencev pa 8.razred (23; 38,3 %).

Odrasli

Spol

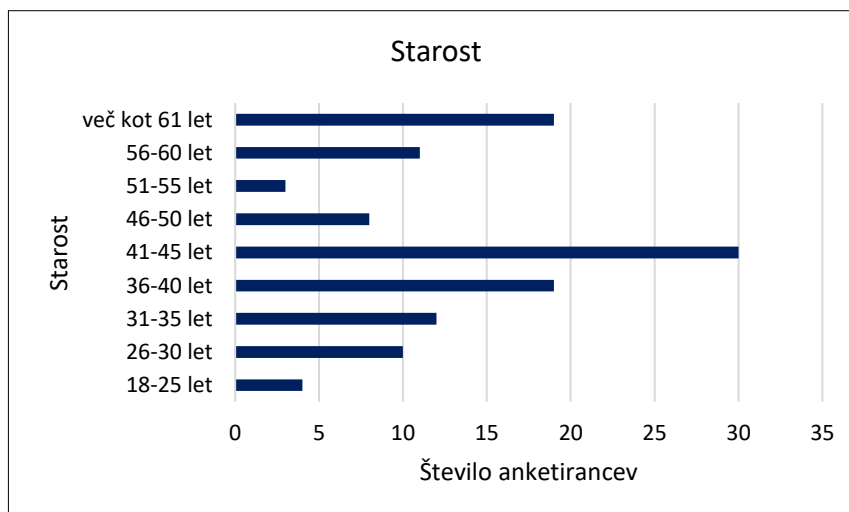
Anketni vprašalnik je izpolnilo 80 žensk (69 %) in 36 moških (31 %).

Starost anketirancev

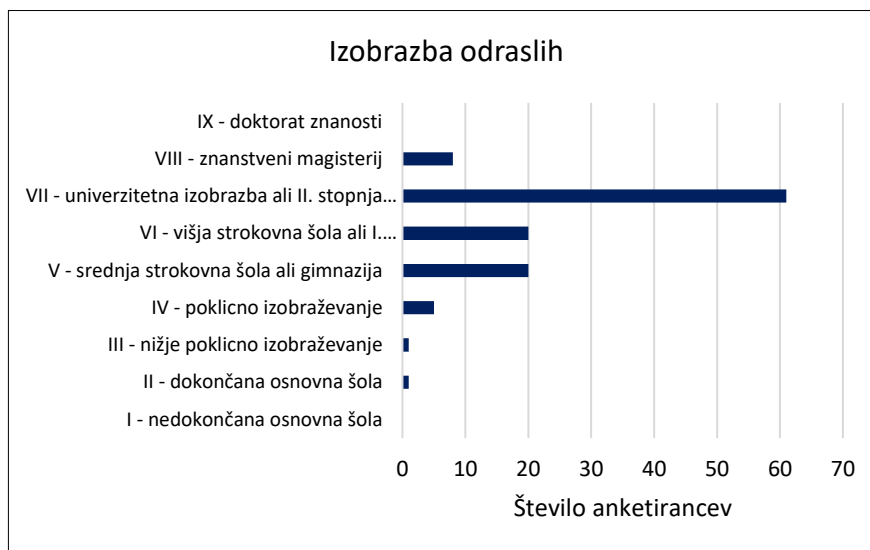
Od 116 odraslih anketirancev jih je bilo največ v starostni skupini od 41 do 45 let (30; 26 %).

Najmanj anketirancev je bilo starih od 20 do 25 let in sicer le eden.

Izobrazba anketirancev

Največ anketirancev je imelo univerzitetno izobrazbo ali drugo stopnjo bolonjskega študija (61; 52,6%). Nihče od anketirancev ni imel doktorata znanosti, vsi pa so imeli opravljeno osnovno šolo.

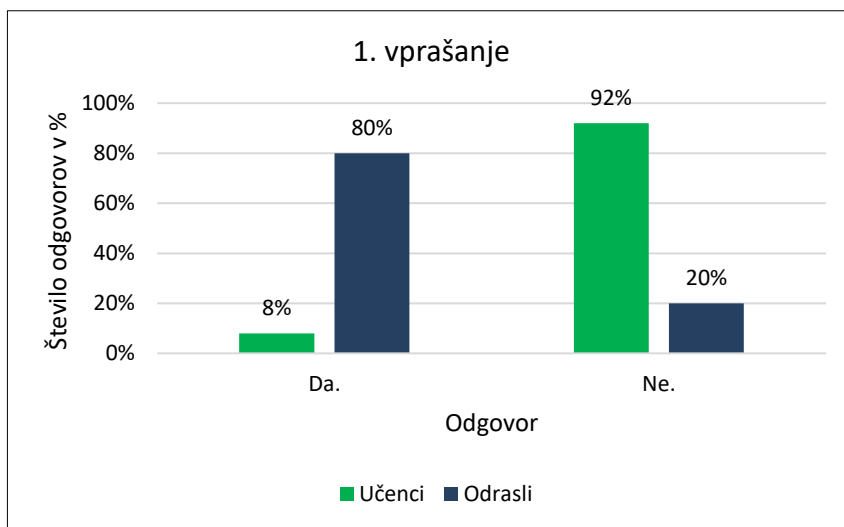
4.3.2 Vprašanja o opustelih vaseh

Učencem in odraslim sva zastavila enaka vprašanja, razen vprašanja 4, kjer sva odrasle povprašala, na kakšen način bi lahko oživelu opuščene vasi, učence pa, ali so se o tej problematiki kaj pogovarjali pri pouku.

1. vprašanje

Ali ste v Sloveniji že obiskali katero od opustelih vasi (brez prebivalcev)?

- Da.
- Ne.

Na to vprašanje je 93 odraslih udeležencev odgovorilo »Da.« (80,3 %), 23 odraslih pa je izbralo odgovor »Ne.« (19,7 %). Večina učencev, kar 55 (91,7 %) ni obiskala nobene opustele vasi.

Prvo vprašanje je imelo tudi podvprašanje, ki se je glasilo "Če ste na zgornje vprašanje odgovorili "Da.", zapišite, katero opustelo vas ste obiskali.".

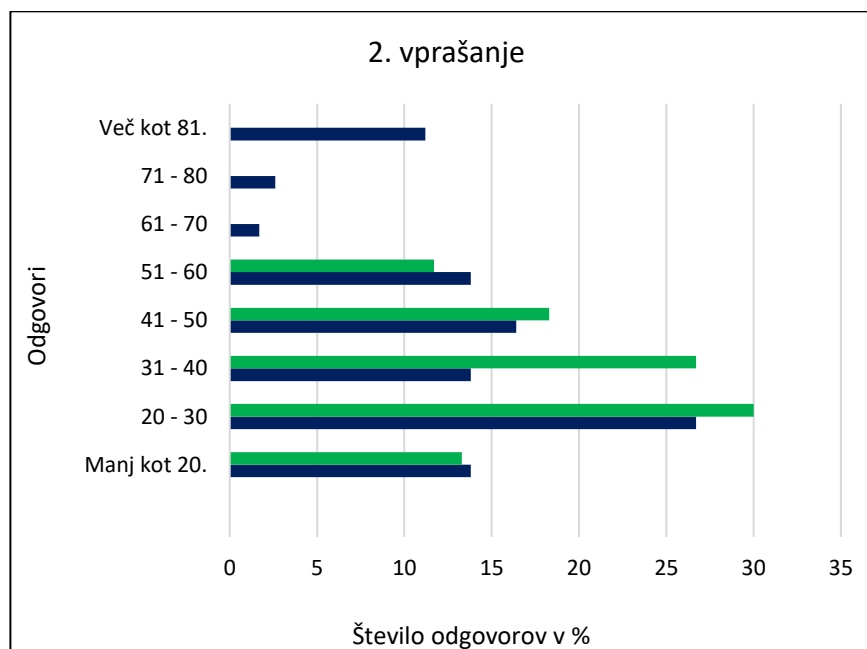
Največ anketirancev je obiskalo Abitante (3), sledijo vasi Slapnik, Glažuta, Zanigrad in Rdeči kamen (2). Vse ostale vasi, ki so bile napisane, so bile napisane le enkrat (Grduni, Osilnica, Podstene, Rajhenav, Stari Log, Gotenica, Luža, Planinca, Pugled na Kočevskem).

Nekateri učenci so zapisali, da so že obiskali opustelo vas, vendar se ne spomnijo imena vasi. Tako je zapisalo tudi nekaj odraslih.

2. vprašanje

Koliko opuščениh vasi je po vašem mnenju v Sloveniji?

- Manj kot 20.
- 20 – 30.
- 31 – 40.
- 41 – 50.
- 51 – 60.
- 61 – 70.
- 71 – 80.
- Več kot 80.

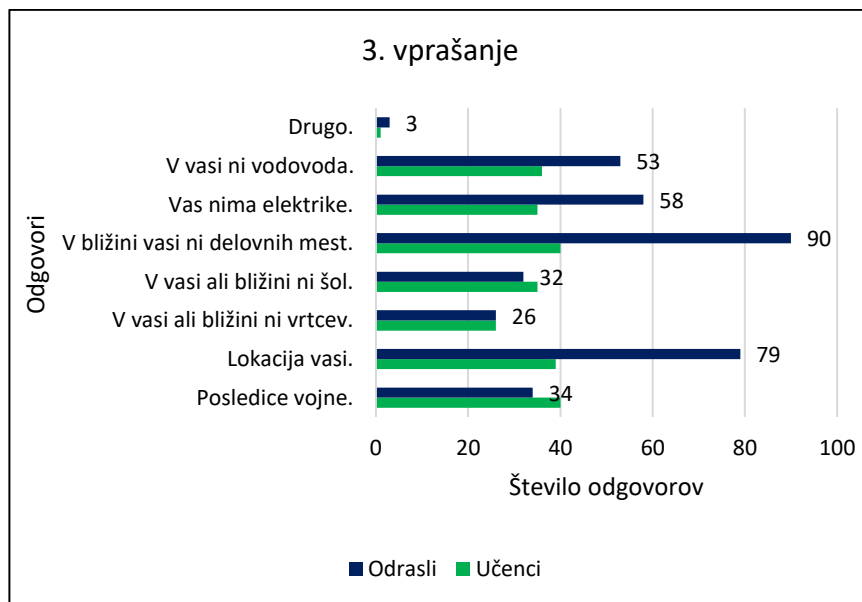

Največ učencev (30 %) in odraslih anketirancev (27 %) meni, da je v Sloveniji med 20 in 30 opuščениh vasi.

3. vprašanje

Kateri so po vašem mnenju glavni razlogi, da so vasi ostale brez prebivalcev? Izberete lahko več razlogov.

- Posledice vojne.
- Lokacija vasi.
- V vasi ali bližini ni vrtcev.
- V vasi ali bližini ni šol.
- V bližini vasi ni delovnih mest.
- Vas nima elektrike.
- V vasi ni vodovoda.
- Drugo.

Pri tretjem vprašanju naju je zanimalo mnenje anketirancev. Vprašanje se je glasilo: "Kateri so po vašem mnenju glavni razlogi, da so vasi ostale brez prebivalcev?"

Pri tem vprašanju je bilo možnih več odgovorov.

Največ odraslih je izbralo odgovor "V bližini vasi ni delovnih mest." Takih odgovorov je bilo kar 90 (77,6 %). Najmanj odraslih je izbralo odgovor "V vasi ali bližini ni vrtcev." (26; 22,4 %).

Učenci so največkrat izbrali odgovor "Posledice vojne.", sledi odgovor "V bližini vasi ni delovnih mest." (40; 66,7 %). Učencem se zdi, da je med razlogi bližina vrtca in šol najmanj pomembna (26; 43,3 %).

Odrasli so lahko zapisali odgovor tudi pod drugo, če so poznali še kak razlog za opustele vasi.

Od 11 anketirancev, ki so izbrali »Drugo« jih je 5 omenjalo neprivlačnost kmetijstva za mlade, predvsem zaradi nizkih prihodkov in fizičnega dela.

Ostali odgovori so se v večini nanašali na dostopnosti vasi, saj njihova lokacija ni ravno idealna.

Eden od anketirancev pa je kot razloge za opustele vasi zapisal:

- " 1) Politika centralizacije oz. osredotočanja večine sektorjev gospodarstva v mesta (večje kraje).
- 2) Politika podpore velikim kmetom oz. zatiranja majhnih kmetij zaradi dobičkov, ki si jih odločevalci delijo brez sence slabe vesti ob životarjenju ali propadu majhnega kmeta.
- 3) Politika zapostavljanja narave zaradi nevednosti, da je narava Slovenije ena redkih konkurenčnih prednosti Slovenije pred večjimi državami (predvsem z vidika 'high-end' turizma) ... za razmeroma dobro stopnjo ohranjenosti narave pa se imamo zahvaliti skoraj izključno 'majhnim' kmetom, ki so s svojo zemljo skozi generacije gospodarili v sozvočju z naravo."

Odrasli anketiranci so morali razloge za opustele vasi tudi rangirati. Razlogu z najmanjšim vplivom so morali dodeliti število 1, razlogu, ki ima po njihovem mnenju največji vpliv pa število 7. Izračunala sva srednje vrednosti, ki so se gibale od 3,66 do 6,09.

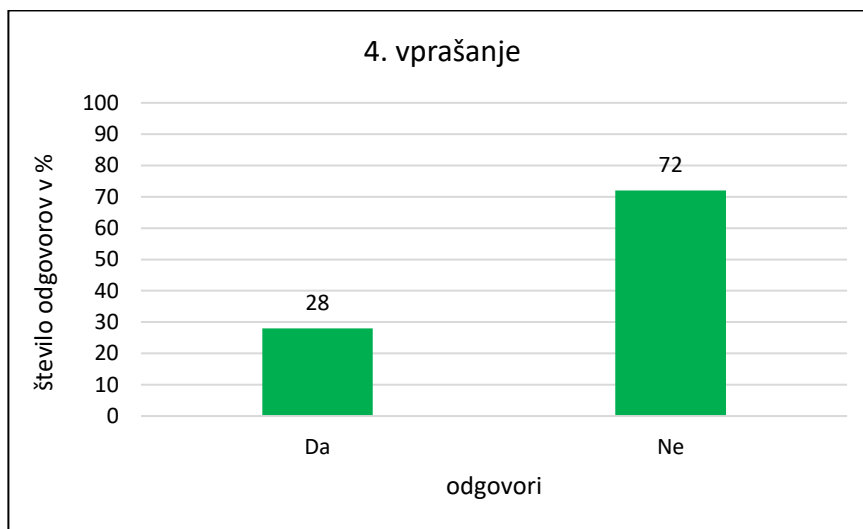
Po rangiranju se je izkazalo, da odrasli anketiranci največji pomen pripisujejo razlogu »V vasi ni elektrike.«, sledi razlog »V bližini vasi ni delovnih mest.«. Na tretje mesto se je uvrstil razlog »V vasi ni vodovoda.«, sledi »Lokacija vasi.« Po njihovem mnenju so k opuščnim vasem najmanj prispevale posledice vojne.

4. vprašanje za učence

Ali ste se pri pouku (npr. pri geografiji) kdaj pogovarjali o problematiki opustelih vasi?

- Da.
- Ne.

17 učencev (28 %) je odgovorilo, da so se pri pouku seznanili s problematiko opustelih vasi.

4. vprašanje za odrasle

Na kakšen način bi lahko oživili opustele vasi?

Četrto vprašanje za odrasle je bilo vprašanje odprtega tipa. Anketiranci so morali zapisati odgovor.

Od 116 anketirancev jih je 54 odgovorilo, da bi vasi potrebovale boljšo infrastrukturo (elektrika, vodovod, boljše ceste).

23 anketirancev vidi možnosti za oživljanje vasi s pomočjo države (subvencije) in propagando.

17 anketirancev vidi možnost za obuditev vasi s turizmom.

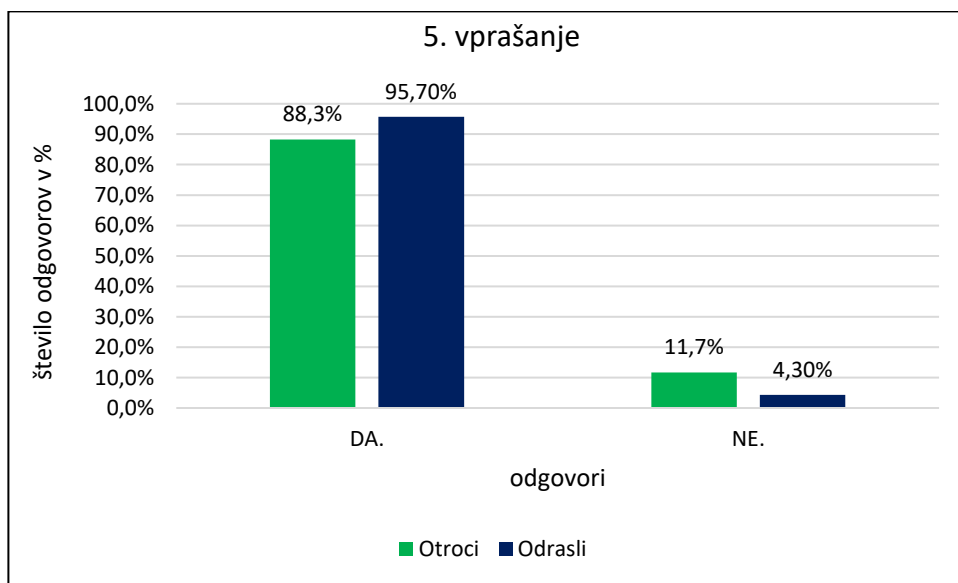
Nekaj jih je celo menilo, da vasi ne bi oživiljali, saj menijo, da se dolgoročno ne bi izšlo.

Eden zelo zanimivih odgovorov je bil: "Težko. Ljudje si najdejo prebivališča tam, kjer lahko preživijo. Z razvojem se razmere in pogoji za bivanje spreminjajo. Kar se je nekoč izšlo, se danes ali jutri morda ne izide več. Včasih so bili ljudje navajeni na trdo življenje in to da so samozadostni lahko preživeli, danes pa smo vse bolj odvisni od trgovcev in sodobnega načina razmišljanja o lepem in udobnem življenju. Žal take vasi ostajajo kot zapuščeni spomenik nekega preteklega časa."

5. vprašanje

Ali menite, da so slovenske vasi pomemben del naše snovne in stavbne kulturne dediščine?

- Da.
- Ne.

Da so vasi pomembne za našo snovno in stavbno kulturno dediščino se zavedajo skoraj vsi anketiranci, tako odrasli kot učenci.

5 RAZPRAVA

5.1 Potrjevanje hipotez

1. hipoteza: **»Anketiranci ocenjujejo, da je v Sloveniji 30 opustelih vasi.« ni potrjena**, saj je tako je ocenilo le 30 % učencev in 27 % odraslih anketirancev.

2. hipoteza: **»Večina anketirancev še ni obiskala zapuščene vasi.«, je delno potrjena**. Na to vprašanje je 80 % odraslih udeležencev odgovorilo, da je že obiskalo opustelo vas, kar 92 % učencev pa ni obiskalo nobene opustele vasi.

Največ anketirancev je obiskalo Abitante (3), sledijo vasi Slapnik, Glažuta, Zanigrad in Rdeči kamen (2). Vse ostale vasi, ki so bile napisane, so bile napisane le enkrat (Grduni, Osilnica, Podstene, Rajhenav, Stari Log, Gotenica, Luža, Planinca, Pugled na Kočevskem).

Nekateri učenci so zapisali, da so že obiskali opustelo vas, vendar se ne spomnijo imena vasi. Tako je zapisalo tudi nekaj odraslih.

3. hipoteza: **»Odrasli anketiranci menijo, da so glavni razlogi za opuščene vasi slaba infrastruktura (slabe ceste, ni elektrike, ni vode).« je potrjena**.

Odrasli anketiranci so morali razloge za opustele vasi rangirati. Razlogu z najmanjšim vplivom so morali dodeliti število 1, razlogu, ki ima po njihovem mnenju največji vpliv pa število 7. Izračunala sva srednje vrednosti, ki so se gibale od 3,66 do 6,09.

Po rangiranju se je izkazalo, da odrasli anketiranci največji pomen pripisujejo razlogu »V vasi ni elektrike.«, sledi razlog »V bližini vasi ni delovnih mest.«. Na tretje mesto se je uvrstil razlog »V vasi ni vodovoda.«, sledi »Lokacija vasi.« Hipotezo lahko potrdiva.

4. Hipoteza: **»Učenci so se pri pouku seznanili s problematiko opuščениh vasi.« je ovržena**, saj je le 17 učencev (28 %) odgovorilo, da so se pri pouku seznanili s problematiko opustelih vasi.

5. hipoteza: **»Tako odrasli anketiranci kot učenci se zavedajo pomembnosti slovenskih vasi za našo kulturno dediščino.« je potrjena.**

Da so vasi pomembne za našo snovno in stavbno kulturno dediščino se zavedajo skoraj vsi anketiranci, odrasli in učenci. Tako je odgovorilo 88 % učencev in 96 % odraslih.

5.1 Ugotovitve

Slovenske vasi so del naše kulturne dediščine.

Kulturna dediščina je vsa tista človeška ustvarjalnost, ki je nastala mimo lastnega delovanja narave ali iz nje. Pri kulturni dediščini imamo opraviti z najrazličnejšimi oblikami razmerij med človekom in njegovim kulturnim okoljem ter vsemi njegovimi stvaritvami v njem.

Bogataj deli kulturno dediščino na Slovenskem na dediščino naravnega okolja in kulturne krajine, dediščino naselbinske kulture, dediščino vsakdanjega gospodarskega prizadevanja, dediščino kulture stavbarstva, dediščino stanovanjske kulture, dediščino kulinarčne kulture, dediščino gostoljubnosti, dediščino oblačilnega videza, dediščino domačih mojstrov in obrtnikov, dediščino transportne in prometne kulture, dediščino trgovanja, dediščino šeg in navad, dediščino verovanja, dediščino društev, dediščino glasbe in ustnega slovstva, dediščino plesne kulture, dediščino likovnega obzorja in dediščino znanja.

Vasi spadajo pod dediščino naravnega okolja in kulturne krajine ter dediščino naselbinske kulture.

V raziskovalni nalogi sva ugotovila, da se učenci zavedajo pomembnosti vasi kot pomembnega dela naše kulturne dediščine, a opustelih vasi še nikoli niso obiskali. Prav tako se večina o tem ni pogovarjala pri pouku.

Glede na to, da je veliko družin v 20. stoletju živelo v današnjih opuščenih vaseh, bi bili rezultati znanja o opustelih vaseh pri starejših osebah verjetno boljši.

Mlajše generacije pa opustele vasi slabo poznajo. Razloge gre iskati v tem, da so se ljudje navadili na urbanizacijo in zaradi tega razloga ne želijo živeti v vaseh. Ljudje so večinoma zaposleni v industriji in storitvenih dejavnostih, kar pa v majhnih vaseh ni možno, saj tam ni delovnih mest.

Poznavanje slovenskih vasi (njihova imena, lokacija, itd.) se iz leta v leto zmanjšuje.

6 ZAKLJUČEK

Za raziskavo o opustelih slovenskih vaseh sva se odločila, saj naju oba zelo zanimajo vasi in mesta ter njihovo prebivalstvo.

Izvedela sva, da je naša nepremična kulturna dediščina del naše kulturne identitete, saj priča o stoletjih bivanja naših prednikov na tem območju: o njihovem gospodarjenju, stanovanjski kulturi, socialnem življenju, graditeljskem znanju...

Nepremična kulturna dediščina ima veliko prostorsko vrednost. Naselja so se razvijala kot živi organizmi, ki so zrasli iz danega okolja. Zakonitosti gradnje so se prenašale iz roda v rod in so optimalno prilagojene okolju.

Stavbarstvo v Vršiču je preprosto. Za gradnjo so uporabljali peščenjak in hrastov les. V naselju naletimo na številne stavbne elemente, kot so kamnito tlakovana dvorišča, vodnjaki, zunanje stopnice z baladurji, spahnjence ali kavade.

Naselje Vršič se v registru nepremične kulturne dediščine vodi kot Truške – zaselek Vršič. Za Vršič je določen varstveni režim, ki določa, da se varuje značilna silhueta naselja. Varujejo se višinski in tlorisni gaberiti. Novogradnje v naselju niso možne.

V primeru obnove je treba objekte sanirati tako, da ne okrne njihova podoba. Stavb tudi ni dovoljeno rušiti, razen v primeru, ko sanacija ni več mogoča.

V območje naselbinske dediščine Vršič se lahko vnašajo tiste namembnosti, ki ne ogrožajo njene zasnove in vrednot stavbarstva. Prednost imajo tradicionalne funkcije – stanovanjska in kmetijska.

V Vršič je možen tudi vnos novih dejavnosti kot je npr. kvalitetna kulturno turistična ponudba.

V največji meri je ovira pri vzdrževanju ali prodaji stavb v Vršiču nerešeno lastniško stanje.

Raziskovanje gradiva o opustelih vaseh nama je bilo všeč, obenem pa je bilo nekako žalostno, saj je v Sloveniji toliko zapuščenih vasi. Hiše propadajo, vanje si narava utira pot.

Veliko slovenskih opustelih vasi ni nujno pozabljenih; v zadnjih nekaj desetletjih so nekatere vasi začeli obnavljati. Pogosto pa so obnovljene hiše namenjene le preživljanju prostega časa.

Ker so ljudje izkusili mestno, ugodno in sodobno življenje, se ne želijo vrniti na vas. Slaba infrastruktura vasi veliko prispeva k zapuščenosti vasi, saj ljudje ne želijo živeti v vaseh brez elektrike, vodovoda. Ljudi motijo tudi slabe ceste, ki vodijo do vasi.

Najino mnenje je, da če bi poskrbeli za prenovo takih vasi, bi se ljudje z ustrezno vzpodbudo postopoma vrnili. Vasi bi postopoma spet oživele.

Ker pa vasi ostajajo take kot so (do njih vodijo slabe poti, ponekod ni vode in/ali elektrike), si ljudje ne predstavljajo življenja v njih. Te vasi tako služijo kot zapuščeni spomenik preteklega časa.

V okviru raziskovanja sva se nekaj naučila tudi o tem, kakšne so tipične istrske hiše. V načinu gradnje so zbrane izkušnje preteklih rodov. Na vsaki hiši je pečat nekdanjih prebivalcev.

Nalogo sva delala skupaj, zato sva se morala naučiti sodelovati. Ob pisanju raziskovalne naloge sva se veliko naučila tudi o raziskovalnem delu, predvsem kaj in kako raziskovati ter kako najine ugotovitve predstaviti.

Meniva, da ne smemo pozabiti, da so slovenske vasi pomemben del naše kulturne dediščine in jim moramo zato nameniti več pozornosti.

7 LITERATURA IN VIRI

Bogataj, J. Sto srečanj z dediščino na Slovenskem. 1992. Ljubljana: Prešernova družba.

Cevc, T., Primožič, I. 1991. Kmečke hiše v Karavankah. Radovljica: Didakta.

Ivančič, M. 2014. *Abitanti so v Istri*. Koper: Lipa.

Fajfar, S. 11. 7. 2019. Ljudje so odšli za delovnimi mesti. Pridobljeno 22. 12. 2020 s <https://www.delo.si/novice/slovenija/ljudje-so-odšli-za-delovnimi-mesti/>

Fajfar, S. 2019. Umiranje vasi na obroke. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://www.delo.si/mnenja/komentarji/umiranje-vasi-na-obroke/#!>

Husejnovič, K. Kaj se bo zgodilo z vasico Slapnik, če projekt TV obnove propade? Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://www.24ur.com/novice/slovenija/obnova-vasi-slapnik.html>

Miko, K. Vas Slapnik: kdo ga v resnici prodaja in kdo kupuje? Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://onaplus.delo.si/vas-slapnik-kdo-ga-v-resnici-prodaja-in-kdo-kupuje>

Sedej, I. 1989. Sto najlepših kmečkih hiš na Slovenskem. Ljubljana: Prešernova družba.

Sedej, I. 1976. Kmečka hiša na Slovenskem. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Trbuc, P. 2010. Predmeti tehniške dediščine v funkciji pridobivanja novih znanj in stališč. Maribor: Univerza v Mariboru, Fakulteta za naravoslovje in matematiko, Oddelek za tehniko.

Štajdohar, T., Golobič, M. Prostorski pogoji za oživljanje opuščenih kočevarskih vasi . Pridobljeno 22. 12. 2020 s <https://www.urbani-izziv.si/Portals/urbaniizziv/Clanki/2015/Prostorski%20predlogi.pdf>

Šuklje, G. Vpliv podnebnih razmer na oblikovanje hiš in naselij v slovenski Istri. Pridobljeno 11. 2. 2021 s https://www.etno-muzej.si/files/etnolog/pdf/Slovenski_etnograf_22_1952_suklje_vpliv.pdf

Zagorc, T. Slapnik – čudovita zapuščena vasica v Goriških brdih. Pridobljeno 22. 12. 2020 s <https://www.tomazgorec.si/slapnik/>

Abitanti. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://sl.wikipedia.org/wiki/Abitanti>

Abitanti. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://visitkoper.si/o-kopru/koprsko-podezelje/abitanti/>

Kako oživiti kraje, ki so jih vsi zapustili. Pridobljeno 30. 12. 2020 s <https://svetkapitala.delo.si/ikonomija/kako-oziviti-kraje-ki-so-jih-vsi-zapustili/>

Kamnita gradnja in ometi. Pridobljeno 11. 2. 2021 s

https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=223&Itemid=819

Kočevarske opustele vasi. Pridobljeno 27.12.2020 s: <http://www.kocevarskevasi.si/sl>

Ljudje brez sosedov: problematika praznih vasi. Pridobljeno 22. 12. 2020 s

<https://old.delo.si/novice/slovenija/ljudje-brez-sosedov-problematika-praznih-vasi.html>

Opustele vasi. Pridobljeno 29.12.2020 s:

https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&id=657

Prebivalstvo po naseljih, podrobni podatki Slovenija 1. 1. 2020. Pridobljeno 22. 12. 2020 s

<https://www.stat.si/statweb/News/Index/8857>

Revitalizacija kulturne dediščine istrskega podeželja. Pridobljeno 11. 2 2021 s

https://www.zvkds.si/sites/www.zvkds.si/files/uploads/files/publication/istra_model_1.pdf

Slapnik, Brda. Pridobljeno 3.1.2021 s: https://sl.wikipedia.org/wiki/Slapnik,_Brda

Truške. Pridobljeno 29. 12. 2020 s <https://sl.wikipedia.org/wiki/Tru%C5%A1ke>

Vas, ki se ne preda – Abitanti. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://ekopercapodistria.si/nasi-kraji/vas-ki-se-ne-preda-abitanti/>

Vas. Pridobljeno 12. 12. 2020 s <https://sl.wikipedia.org/wiki/Vas>

Istrska vas. Pridobljeno 11. 2. 2021 s http://egradiva.gis.si/web/6.-razred-geografija/ekskurzija-1?p_p_id=GOS_T07_P06_WAR_GOS_T07_P06portlet_INSTANCE_T1Fa&p_p_lifecycle=0&p_p_state=maximized&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-3&p_p_col_count=6

Tradicionalna hiša. Pridobljeno 11. 2. 2021 s

https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=217&Itemid=812

Opustela slovenska vas Vršič

Viri slik:

Slika 1: <https://www.delo.si/novice/slovenija/bbc-bo-pred-kamerami-obnavljal-slovensko-vas/> (12. 12. 2020)

Slika 2: <https://www.tomazgorec.si/slapnik/> (29.12.2020)

Slika 3: https://sl.wikipedia.org/wiki/Abitanti#/media/Slika:03-02_Son%C4%8Dni_Abitanti.jpg (29. 12. 2020)

Slika 4: <https://ekopercapodistria.si/nasi-kraji/vas-ki-se-ne-preda-abitanti/> (29. 12. 2020)

Slika 5: <https://ekopercapodistria.si/nasi-kraji/vas-ki-se-ne-preda-abitanti/> (2. 1. 2021)

Slika 6: https://www.etana.si/traven/index.php?option=com_k2&view=item&id=657 (4.1.2021)

Slika 7: Foto P. Theuerschuh

Slika 8: Foto S. Rutar

Slike 9 -16: Foto P. Theuerschuh

Slika 17: Foto S. Rutar

Slika 18: Foto P. Theuerschuh

Sliki 19, 20: Foto S. Rutar

Slike 21 – 26: Foto P. Theuerschuh

Slika 27: Foto S. Rutar

Slika 28: Foto P. Theuerschuh

Slika 29: Foto S. Rutar

Sliki 30, 31: Foto P. Theuerschuh

Sliki 32, 33: Foto S. Rutar

Sliki 34, 35: P. Theuerschuh

8 PRILOGE

Anketni vprašalnik za učence

Opustele slovenske vasi (anketa za učence)

Pozdravljeni!

Sva Domin Flisar in Svit Rutar, učenca Osnovne šole Polje.

Pod mentorstvom mag. Polona Theuerschuh v letošnjem letu delava raziskovalno nalogo z naslovom Opuščena slovenska vas Vršič.

V veliko pomoč bi nama bilo, če odgovorite na najina vprašanja.

Prosim, da nama naklonite nekaj svojega dragocenega časa in odgovorite na vprašanja.

Lepo vas pozdravljava.

Domin in Svit

Ta obrazec samodejno zbira elektronske naslov za uporabnike spletnega mesta Osnovna Šola Polje. [Spremeni nastavitve](#)

Spol *

Moški.

Ženski.

Starost *

13 let.

14 let.

15 let.

16 let.

Razred *

8. razred.

9. razred.

Opustela slovenska vas Vršič

1. Ali si v Sloveniji že obiskal katero od opustelih vasi (brez prebivalcev)? *

Da.

Ne.

1.a) Če si na zgornje vprašanje odgovoril "Da.", zapiši, katero opustelo vas si obiskal.

Besedilo vprašanja s kratkim odgovorom

2. Koliko opuščenih vasi je po tvojem mnenju v Sloveniji? *

manj kot 20.

20 - 30.

31 - 40.

41 - 50.

51 - 60.

61 - 70.

71 - 80.

več kot 80.

3. Kateri so po tvojem mnenju glavni razlogi, da so vasi ostale brez prebivalcev? Izbereš lahko več razlogov. *

Posledice vojne.

Lokacija vasi.

V vasi ali bližini ni vrtcev.

V vasi ali bližini ni šol.

V bližini vasi ni delovnih mest.

Vas nima elektrike.

V vasi ni vodovoda.

Drugo ...

Opustela slovenska vas Vršič

4. Ali ste se pri pouku (npr. pri geografiji) kdaj pogovarjali o problematiki opustelih vasi? *

Da.

Ne.

5. Ali menite, da so slovenske vasi pomemben del naše snovne in stavbne kulturne dediščine? *

Da.

Ne.

Anketni vprašalnik za odrasle

Opustele slovenske vasi (anketa za odrasle)

Pozdravljeni!

Sva Domin Flisar in Svit Rutar, učenca Osnovne šole Polje.

Pod mentorstvom mag. Polona Theuerschuh v letošnjem letu delava raziskovalno nalogo z naslovom Opuščena slovenska vas Vršič.

V veliko pomoč bi nama bilo, če odgovorite na najina vprašanja.

Prosiva, da nama naklonite nekaj svojega dragocenega časa in odgovorite na vprašanja.

Lepo vas pozdravljava.

Domin in Svit

Spol *

Moški.

Ženski.

Starost *

Od 18 do 25 let.

Od 26 do 30 let.

Od 31 do 35 let.

Od 36 do 40 let.

Od 41 do 45 let.

Od 46 do 50 let.

Od 51 do 55 let.

Od 56 do 60 let.

Izobrazba *

- I - nedokončana osnovna šola
- II - dokončana osnovna šola
- III - nižje poklicno izobraževanje
- IV - poklicno izobraževanje
- V - srednja strokovna šola ali gimnazija
- VI - višja strokovna šola ali I. stopnja bolonjskega študija
- VII - univerzitetna izobrazba ali II. stopnja bolonjskega študija
- VIII - znanstveni magisterij
- IX - doktorat znanosti

1. Ali ste v Sloveniji že obiskali katero od opustelih vasi (brez prebivalcev)? *

- Da.
- Ne.

1.a) Če ste na zgornje vprašanje odgovorili "Da.", zapišite, katero opustelo vas ste obiskali.

Besedilo vprašanja s kratkim odgovorom

.....

Opustela slovenska vas Vršič

2. Koliko opuščenih vasi je po vašem mnenju v Sloveniji? *

- Manj kot 20.
- 20 - 30.
- 31 - 40.
- 41 - 50.
- 51- 60.
- 61 - 70.
- 71 - 80.
- več kot 80.

3. Kateri so po vašem mnenju glavni razlogi, da so vasi ostale brez prebivalcev? Izberete lahko več razlogov. *

- Posledice vojne.
- Lokacija vasi.
- V vasi ali bližini ni vrtcev.
- V vasi ali bližini ni šol.
- V bližini vasi ni delovnih mest.
- Vas nima elektrike.
- V vasi ni vodovoda.
- Drugo ...

Če ste pri zgornjem vprašanju izbrali drugo, prosiva, zapišite, kateri so po vašem mnenju še razlogi.

Besedilo vprašanja s kratkim odgovorom

V vprašanjih od 3. a do 3. g boste morali ovrednotiti vpliv, ki ga ima kateri od razlogov za opuščene vasi. Razlogu, ki ima po vašem mnenju najmanjši vpliv, pripišete 1, tistemu z največjim vplivom pa pripišete 7. Uporabiti morate vsa števila, vsako število lahko uporabite le enkrat.

Opis (neobvezno)

3. a) Kakšen vpliv imajo posledice vojne? *

	1	2	3	4	5	6	7	
najmanjši vpliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	največji vpliv

3. b) Kakšen vpliv ima lokacija vasi? *

	1	2	3	4	5	6	7	
najmanjši vpliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	največji vpliv

3. c) Kakšen vpliv ima dejstvo, da v bližini ni vrtcev? *

	1	2	3	4	5	6	7	
najmanjši vpliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	največji vpliv

3. d) Kakšen vpliv ima dejstvo, da v bližini ni šol? *

	1	2	3	4	5	6	7	
najmanjši vpliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	največji vpliv

3. e) Kakšen vpliv ima dejstvo, da v bližini ni delovnih mest? *

	1	2	3	4	5	6	7	
najmanjši vpliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	največji vpliv

Opustela slovenska vas Vršič

3. f) Kakšen vpliv ima dejstvo, da vas nima elektrike? *

	1	2	3	4	5	6	7	
najmanjši vpliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	največji vpliv

3. g). Kakšen vpliv ima dejstvo, da vas nima vodovoda? *

	1	2	3	4	5	6	7	
najmanjši vpliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	največji vpliv

4. Na kakšen način bi lahko oživili opustele vasi? *

Besedilo vprašanja z dolgim odgovorom

5. Ali menite, da so slovenske vasi pomemben del naše snovne in stavbne kulturne dediščine? *

Da.

Ne.

Zahvaljujemo se vam za vas čas in pripravljenost.

Opis (neobvezno)

KAZALO

1	UVOD	4
2	OPUSTELE SLOVENSKE VASI.....	5
2.1	Razlogi za opustele vasi.....	5
2.2	Predstavitev dveh vasi	7
2.2.1	Slapnik.....	7
2.2.2	Abitanti.....	10
2.3	Kako privabiti ljudi v zapuščene vasi.....	13
2.4	Slovenska vaška arhitektura kot del naše kulturne dediščine	14
3	IZHODIŠČE RAZISKAVE IN HIPOTEZE	19
3.1	Cilji raziskovalne naloge.....	19
3.2	Postavitev hipotez.....	19
3.3	Raziskava.....	20
3.3.1	Raziskovalna metoda dela	20
3.3.2	Vzorec	20
3.3.3	Predstavitev vprašalnika	20
3.3.4	Postopek obdelave.....	20
4	REZULTATI RAZISKAVE	21
4.1	Vas Vršič.....	21
4.1.1	Lega kraja	21
4.1.2	Zgodovina kraja (in bližnje okolice).....	22
4.1.3	Poskus oživitve vasi.....	25
		70

4.2	Intervjuji.....	34
4.2.1	Intervju z gospo Matejo Hrvatin Kozlovič	34
4.2.2	Pogovor z nekdanjim prebivalcem vasi.....	36
4.2.3	Intervju z gospo Edo Brenčič Mohar	37
4.2.4	Intervju z gospodom Alešem Bržanom	43
4.3	Rezultati ankete	45
4.3.1	Podatki o anketirancih	45
4.3.2	Vprašanja o opustelih vaseh	49
5	RAZPRAVA.....	55
5.1	Potrjevanje hipotez.....	55
5.1	Ugotovitve.....	57
6	ZAKLJUČEK.....	58
7	LITERATURA IN VIRI.....	60
8	PRILOGE	63
	KAZALO	70